

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

ISBN:978-625-00-0053-3

Çin'in 'Barışçıl Yükselişi' Dosyası

1. Teori ve Pratik: Çin'in 'Barışçıl Yükselişi' Üzerine
2. Barışçıl Yükseliş Sürdürülebilir mi?
3. Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?
4. Çin'in Yükselişi Bağlamında Bir Batı Eleştirisi
5. Çin'in Barışçıl Yükselişinde Ortadoğu'nun Yeri
6. Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişi: Gerçeklik mi Ütopya mı?
7. Kapıdaki Kurt: Çin-AB İlişkinine Bir Bakış
8. Batı Balkanlarda Çin-AB Rekabeti

KASIM 2020

ÇİN'İN 'BARIŞÇIL YÜKSELİŞİ' DOSYASI

Yayımlanma Tarihi: 13.11.2020

ISBN: 978-625-00-0053-3

Editör

Aybala Lale

Yardımcı Editör

Şeyma Kızılay

Yayın Koordinatörü

Hasan Tahsin İrfanoğlu

Yazarlar

Aybala Lale

Can Aykaş

Eren İrfanoğlu

Ertuğrul Gökçekuyu

Gamze Ayan Çakmak

Hasan Aydın

Hüseyin Korkmaz

Şeyma Kızılay

Diplomasi ve Strateji Dergisi - The Journal of Diplomacy and Strategy © 2020
Tüm Hakları Saklıdır.

Editörden

Uzun yıllar boyunca coğrafyasını dışarıya kapalı tutmuş, Çin kültürünün biricikliğine derin bir inanç besleyen Çin medeniyeti, 19. yüzyıl boyunca Batılı tüccarların akınlarına, Rusya ve Japonya gibi güçlü çevre ülkelerinin istilalarına ve dış etkilere maruz kalmıştır. Afyon Savaşları neticesinde zaruri olarak kapılarını dünyaya açan Çin, bu yüzyılı kadim kültürünün ve tarihinin en utanç verici günleri olarak değerlendirmektedir. Oysa Çin'in varoluşu kendince hep kudretli olmuştur. Dolayısıyla 20. yüzyıl boyunca Çin'de meydana gelen gelişmeler, onun bu utanç tablosundan kurtulması yolunda attığı adımlardan oluşmaktadır. 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin, 71 yıl sonra dünyanın en büyük güçlerinden olup küresel güç Amerika Birleşik Devletleri ile yarışacağı kuvvetle muhtemel akıllara gelmezdi.

Çin bu gelişimi kendine münhasır sistemiyle yürütmeyi başardı. 1958 yılında 'Büyük İleri Atılım' ülkeyi açlık ve kıtlığa sürüklemişti. Bugün ise doğru adımlarla ve güçlü liderlerle Çin, dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmeyi başardı. Özellikle son yıllarda yükselen güç Çin'in bu yükselişinin barışçıl olup olmadığı meselesi gündemde. Bir diğer tartışma konusu ABD-Çin ihtilafının yeni bir soğuk savaşa dönüşme potansiyeli taşıyıp taşımadığı. Bu kapsamda DSJOURNAL ekibi olarak Çin ile ilgili muhtelif sorulara cevap olabilecek nitelikte çalışmalardan oluşan "DSJOURNAL Çin'in Barışçıl Yükseliş Dosyası" adlı çalışmayı hazırladık. Çin'in barışçıl yükselişinin teorik çerçevesinden, söz konusu yükselmenin barışçıl niteliğine dair araştırmacıların farklı görüşlerine kadar değerlendirdik. Çin'in Güneydoğu Asya, Balkanlar, Ortadoğu, Batı Balkanlar ve Afrika'da benimsediği politikaları kapsamlı bir şekilde ele aldık. Bu dosyada yer alan çalışmaların yazarlarına, ilgili çalışmaların editörlüğünü yapan "DSJOURNAL Çin'in 'Barışçıl Yükseliş' Dosyası" editörlerine teşekkür ederim.

Çin'in 'Barışçıl Yükseliş' Dosyası'nda yer alan tüm çalışmaların, kıymetli okurlarımız için faydalı olmasını temenni ediyorum.

Aybala Lale

İçindekiler

Giriş	1
Teori ve Pratik: Çin'in 'Barışçıl Yükselişi' Üzerine	3
Hüseyin Korkmaz	
Barışçıl Yükseliş Sürdürülebilir mi?	11
Can Aykaş	
Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?	20
Aybala Lale	
Çin'in Yükselişi Bağlamında Bir Batı Eleştirisi	27
Eren İrfanoğlu	
Çin'in Barışçıl Yükselişinde Ortadoğu'nun Yeri	35
Şeyma Kızılay	
Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişi: Gerçeklik mi Ütopya mı?	49
Hasan Aydın	
Kapıdaki Kurt: Çin- AB İlişkisine Bir Bakış	58
Ertuğrul Gökçekuyu	
Batı Balkanlarda Çin-AB Rekabeti	64
Gamze Ayan Çakmak	

Giriş

Değerli Okuyucular,

İçinde bulunduğumuz yüzyılın “Asya Pasifik Çağı” olarak adlandırılması akademik çevrenin yönünü kademeli de olsa dünyanın doğusuna dönmesine neden oluyor. Asya'nın doğusunda ise tüm dünyayı etkisi altına alabilecek potansiyelde bir güç yükselmekte. Bu güç, köklü geçmişi ile uluslararası ilişkilerde farklı bir konuma sahip. Uluslararası sistemi değiştirebilme ihtimali mevcut olan bu güç, Çin Halk Cumhuriyeti. Bu çerçevede belirlediği öncelikli politikası ise ‘barışçıl yükseliş’.

Çin'in Barışçıl Yükseliş Dosyası, barışçıl yükseliş kavramının muhtevasını ve mümkünüğünü masaya yatırıyor. Bu kapsamda Hüseyin Korkmaz Çin'in barışçıl yükselişinin teori ve pratiğine odaklanarak bir kavramsal çerçeve çizdi. Bu kavramsal çerçeve doğrultusunda Can Aykaş barışçıl yükselişin sürdürülebilirliği üzerine kaleme aldığı yazısında Çin'in güçlü bir ülke olmasına rağmen pek çok hususta henüz zirveye ulaşmış olmadığını, Çin hakkında abartılı değerlendirmelerden kaçınmak gerektiğini ifade etti. Aybala Lale ise ‘Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?’ başlıklı yazısında yükselişin ‘barışçıl’ olup olmadığı meselesini masaya yatırdı ve ayrıca Çin'in yükselişi konusunda son dönemdeki gelişmelere dikkat çekti.

Eren İrfanoğlu Güneydoğu Asya bölgesi çerçevesinde Çin'in yükselişi bağlamında bir batı eleştirisi yaparak Çin'in tehdit olarak algılanmasının temellerinin, Çin'in dünyasında bir karşılığı olmadığı hususunu gözler önüne serdi. Ertuğrul Gökçekuyu ise 'Kapıdaki Kurt' kavramı ile Çin-AB ilişkilerine ve Türkiye'nin Çin'in kalkınma denklemindeki yerine ışık tuttu. Gamze Ayan Çakmak 'Batı Balkanlarda Çin-AB Rekabeti' başlıklı yazısında AB'nin Çin'in bölgeyi şekillendirmesine izin verip vermeyeceğine dair fikir sahibi olmamıza imkân sağladı. Şeyma Kızılay Çin'in Ortadoğu'daki konumuna odaklanırken; Hasan Aydın barışçıl yükselişi Afrika örneğiyle inceledi. Çin'nin Barışçıl Yükselişi Dosyası'nda yer alan tüm analizler bir nevi Çin'in dünyaya ne ölçüde yayıldığını gösteriyor. Bugün her coğrafyada etkin olan ve adından söz ettiren Çin, yarının dünyası için ciddi bir rakip. Bu kapsamda Çin'nin Barışçıl Yükselişi Dosyası'nın ileriye dönük de aydınlatıcı olacağı kanaatindeyiz.

Birbirinden kıymetli analiz yazılarından oluşan Çin'nin Barışçıl Yükselişi Dosyası'nın okurlarımıza ve Türk akademisine faydalı olmasını temenni ediyoruz. Bir sonraki çalışmada buluşmak üzere...

Teori ve Pratik: Çin'in 'Barışçıl Yükselişi' Üzerine

Hüseyin Korkmaz*

“

Xi Jinping: “Kalkınma büyük bir zorluk olmaya devam ediyor; küresel ekonomi derin bir yeniden düzenleme dönemine girdi ve toparlanması hala zor (...) Tüm ülkeler için ortak kalkınma sağlamak, zorlu bir savaş olmaya devam ediyor.”

”

Çin'in 'barışçıl yükseliş' olarak adlandırdığı yaklaşım, Çin'in büyüyen ekonomik ve askeri gücünün herhangi bir tehdit oluşturmayacağını öne süren ve bu bağlamda uluslararası topluma güvence vermeyi hedefleyen bir anlayışı temsil etmektedir¹. Hu Jintao'nun Başkanlık yaptığı dönemde teorize edilen 'barışçıl yükseliş' daha sonra (2004 yılı sonrası) '*barışçıl kalkınma*' şeklinde kullanılmıştır. Barışçıl yükseliş yaklaşımında yer alan 'yükseliş' kelimesi yerine karşılıklılığı daha fazla temsil eden 'kalkınma' kavramının kullanılması Pekin'in ilişkilerinde ne kadar temkinli olduğunun bir göstergesi olarak okunabilir.

Bu çalışmada Çin'in barışçıl yükselişini teorik ve pratik boyutu ile ele almaya çalışacağım. Söylemsel yapıda var olan ideolojiden arındırılmış püriten kalkınma anlayışına değinecek ve bunun pratikte nasıl bir karşılığı olduğunu irdeleyeceğim. Barışçıl yükselişin Çin'in hegemonya arama yolunda kullandığı bir strateji mi yoksa Çin'in dış politikasının karakteristik bir özelliği mi olup olmadığını Xi Jinping dönemi çerçevesinde tartışacağım.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, huseyin58@yahoo.com

¹Konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Guo, Sujian (2016): China's "peaceful rise" in the 21st century. Domestic and international conditions. London, New York: Routledge.

Barışçıl yükseliş kavramı ilk olarak günümüzde 'Çin Reform Forumu' adlı düşünce kuruluşunun başkanı olan Merkez Parti Okulu'nun eski Başkan Yardımcısı Zheng Bijian tarafından 2003 yılında yapılan bir konuşmada kullanıldı.² Bu kullanımın ardından kavram dönemin Başkkanı Wen Jiabo ve Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından hızla kabul edilerek kullanılmaya başlandı. Söz konusu konuşmasında Zheng, Çin'in "ekonomik küreselleşmeden kopmak yerine ona katıldığını ve Çin karakteristikli sosyalizmi inşa ederek barışçıl bir yükseliş olan yeni bir stratejik yolu ateşlediğini belirtmiştir (Bijian, 2003). Çin liderliğinin Deng Xiaoping döneminden bugüne sürekli ihtiyatlı davranmakta olduğu ve dış politikada gücünü gizlemeyi bir ilke olarak³ benimsediği görülmektedir. Jiang Zemin ve Hu Jintao dönemlerinde de benzer tutum karşılıklı güven ve barışçıl yükseliş yaklaşımlarında tezahür etmiştir.

Barışçıl Yükseliş Kavramının Teorik Altyapısı

Zheng tarafından geliştirilen ve uluslararası ortamda yaşanan değişimlere yanıt vermeye çalışan bu doktrin, yumuşak gücün önemini vurgularken Çin'in komşuları ile iyi ilişkiler geliştirme amacının altını çizmektedir. Aslında söz konusu yaklaşımın kökenlerini "Barışçıl Olarak Bir Arada Yaşamamanın Beş İlkesi"ne kadar götürmek mümkündür. Bu ilkeler arasında yer alan "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi aynı zamanda barışçıl yükseliş yaklaşımının öncüllerinden biri olarak kabul edilebilir. Çin dış politikasında sürekli 'temkinli' bir yaklaşımı benimsemiş ve herkesle dost ancak hiç kimse ile müttefik karakteristiği gösteren

² Pan, Chengxin. 2009. 'Peaceful Rise' and China's new international contract: the state in change in transnational society. In *The Chinese State in Transition*, derleyen Linda Chelan Li, 127-145. London: Routledge, s. 129.

³ Kissinger, Henry. 2015. *Dünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 527.

diplomatik modelin dışına nadiren çıkmıştır.

Zheng Bijian, konuşmasında belirttiği barışçıl yükseliş kavramını daha sonra Foreign Affairs dergisi için yazdığı bir makalede⁴ daha derli toplu bir şekilde sistematik hale getirmiştir. Hatta Henry Kissinger bu yazıyı Çin'in yarı resmi şekilde 'barışçıl yükseliş' politikasını duyurması olarak yorumlamıştır.⁵ Bu makaleye göre Çin, "Almanya ve Japonya'nın Birinci Dünya Savaşı'na giden ve hegemonya arayan yolunu ya da Soğuk Savaş sırasında küresel hâkimiyet için yarışan büyük güçlerin yolunu takip etmeyecektir."⁶

Zheng, tarihsel çerçevede yeni bir büyük gücün yükselişinin mevcut uluslararası düzeni istikrarsızlaştırdığını, büyük güç rekabetine ve bazı durumlarda savaflara neden olduğunu kabul ederken, Pekin'in büyük güç pozisyonunu barışçıl bir şekilde elde etmek için kendine has bir yol arayacağını ve dolayısıyla Çin'in yükselişinin farklı olacağını vurgulamıştır.⁷ Dönemin devlet başkanı Hu Jintao'nun da 2002'de görevi devraldığı 16. Çin Komünist Partisi (ÇKP) Ulusal Kongresinde yaptığı açıklamada 'gelişme arayışına yönelik yeniden yapılanma vurgusu' (quanxin quanyi mufazhan, yixin yiyi kao jianshe) dikkat çekmiştir.

⁴ Bijian, Zheng. 2005. "China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status". Foreign Affairs. 84 (5): 22. (September/October). DOI:10.2307/20031702. <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2005-09-01/chinas-peaceful-rise-great-power-status>.

⁵ Kissinger, a.g.e., 442.

⁶ Bijian, 2005, a.g.e.

⁷ Bijian, 2005, a.g.e.

Bununla beraber Başkan Hu'nun 'uyumlu toplum'⁸ ve 'kalkınmada bilimin yol göstericiliği'⁹ gibi ortaya koyduğu yeni kavramlar da bir bakıma 'barışçıl yükselişin' temelini oluşturmaktadır. Barışçıl yükseliş söylemi her ne kadar 2003 yılında Zheng Bijian tarafından ilk kez dile getirilse de "yükseliş" kavramının dışarda yanlış anlaşılma ihtimali Çin liderliğini endişelendirmiş ve 2004 yılında Boao Forumunda konuşan Hu Jintao 'barışçıl gelişme' kavramını kullanmaya başlamıştır.¹⁰

Xi Jinping Dönemi ve Barışçıl Yükseliş 2.0

Barışçıl yükseliş ya da daha sonraki resmi kullanımı ile 'barışçıl kalkınma' yaklaşımı Hu Jintao döneminde Çin'in küresel ekonomiye entegrasyonu konusunda özellikle pratik anlamda büyük katkı sağlamıştır. Ancak ABD tarafından Çin'in bir tehdit olarak algılanması ve bu algının ABD Başkanı Donald Trump yönetimi ile beraber iyice kristalize olması Çin tarafında 'barışçıl yükseliş' stratejisinin suiistimal edildiği izlenimini uyandırmıştır. Xi Jinping dönemi ile beraber Çin, barışçıl yükselişin yerine milliyetçi ve daha sert bir tutuma yönelmiştir. Bu dönemde ortaya konulan yaklaşım Çin'in dış politikası çerçevesinde "barışçıl yükseliş 2.0" şeklinde tanımlanabilir.

⁸ Fan, Maureen. 2006. "China's Party Leadership Declares New Priority: Harmonious Society". Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/11/AR2006101101610.html>.

⁹ Jintao, Hu. 2010. Scientific Outlook on Development. China Daily. http://cpcchina.chinadaily.com.cn/2010-09/08/content_13918103.htm

¹⁰ Zhao, Suisheng. (2010). "Chinese Foreign Policy under Hu Jintao: The Struggle between Low-Profile Policy and Diplomatic Activism". The Hague Journal of Diplomacy 5 , s.365.

Pekin hala yükselişi sırasında uluslararası ortamda dikkat çekmek istememekte ancak Pekin'in bunu yapma şeklinin değiştiği görülmektedir.¹¹ Xi Jinping döneminde barışçıl yükseliş yaklaşımının en önemli özelliklerinden birisi de Çin'in "barışçıl kalkınma" politikasına olan bağlılığının şartlı hale gelmesi ve karşılıklılık üzerine kurulu olmasıdır. 2013'te Boao Asya Forumu'nda yaptığı konuşmada Xi, tüm ülkelerin 'barışı korumak için birlikte çalışması' çağrısında bulunmuştur:

“Kalkınma büyük bir zorluk olmaya devam ediyor; küresel ekonomi derin bir yeniden düzenleme dönemine girdi ve toparlanması hala zor (...) Tüm ülkeler için ortak kalkınma sağlamak, zorlu bir savaş olmaya devam ediyor.”¹²

Xi Jinping döneminde iki büyük yaklaşım geliştirilmiştir. Birincisi 'yeni tür büyük güç ilişkisi' (xinxing daguo guanxi) ikincisi ise diğer ülkelerle 'ortak kader topluluğu' (mingyun gongtongti) oluşturmaktır. Söz konusu iki girişim de Çin'in kalkınmasına ve stratejik açıdan yükselişine uygun bir uluslararası ortam oluşturma hedefiyle geliştirilmiştir.¹³ Her ne kadar Xi döneminde barışçıl yükseliş yaklaşımına bağlı kalınması şeklinde bir tutum belirtilmiş olsa da ABD'nin bölgede artan agresif hareketleri ve bunun sonucunda oluşan 'ayrışmacı durum' Çin'in dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Çin'in dışardaki söyleminin ve pratik anlamda ortaya koyduğu performansın uluslararası sistemde

¹¹ Zhang, Jian. (2015). "China's new foreign policy under Xi Jinping: towards 'Peaceful Rise 2.0'?" Global Change, Peace & Security, 27:1, s.5-19.

¹² Jinping, Xi. (2013). "Working Together Toward a Better Future for Asia and the World". Boaforum. (7 Nisan 2013), <http://english.boaforum.org/mtzxxwz xen/7379.jhtml>.

¹³ Zhang, a.g.m., s.7.

beklediği etkiyi yaratmadığı ve “Çin Tehdidi” algısını kıramadığı görülmüştür. Bunun altında yatan en önemli nedenlerden birisi Çin hikayesinin dışarı etkili bir şekilde anlatılamaması ve teorik çerçevede aktör olarak devletlerin niyetlerinin ‘bilinmezliğinden’¹⁴ kaynaklanmaktadır. Ayrıca koronavirüs salgını sonrasında uluslararası ortamda oluşan tepkisel durum da Çin'in kendisini anlatma konusunda yaşadığı zorlukları derinleştirmiştir.

Çin'in Deng Xiaoping döneminden 2009 yılının sonuna kadar geçen dış politikasını “kalkınma diplomasisi” çerçevesinde okumak mümkündür. 2009 yılından bugüne geçen süre ise küresel rekabetin belirginleşmesine koşut olarak daha proaktif ve atılgan bir aşama olarak değerlendirilebilir. Xi Jinping ile beraber iyice belirginleşen bu yeni dönemde Çin, barışçıl yükseliş temelindeki diplomatik yaklaşımını korumakla beraber iddialı bir güç projeksiyonunu da devreye sokmuştur. Yani hem barışçıl yükselişin devam ettirilmesi istenmekte hem de diplomatik açıdan düşük profil terk edilmek istenmemektedir. Bu seviyenin yükselmesinde ABD ve batı menşeli medyanın da önemli bir payı olduğunu söylemek mümkün.

Barışçıl Yükselişten Savaşçı Kurt Diplomasisine Stratejik Dönüşüm

Wall Street Journal gibi medya kuruluşlarının "Asya'nın hasta adamı" şeklinde attığı manşetler batının Çin'e yönelik yaklaşımını özetlemektedir. Bununla beraber Çin'in diplomatik dilinde yaşanan değişim ve “savaşçı kurt diplomasisine”¹⁵ yönelik

¹⁴ Mearsheimer, John. 2018. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities. s. 139.

¹⁵ Westcott, Ben ve Jiang, Steven. 2020. “China is embracing a new brand of foreign policy. Here's what wolf warrior diplomacy means.” CNN.

tartışmalar giderek alevlenmiştir. Son yıllara kadar genel olarak resmi söylemler ve demeçler üzerinden hareket eden Çin diplomasisi daha çatışmacı bir dil kullanmaya başlamıştır. Bu eğilim aynı zamanda Xi Jinping'in liderliğinde ortaya çıkan milliyetçi dönüşün simgesi olarak görülebilir. Çin'in temkinli seçkin diplomat ekolünün zarar görmesi Çin tehdidi teorisi çerçevesindeki algıyı daha da keskinleştirebileceği gibi yumuşak gücünde de bir erozyona neden olabilir.

Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin "savaşçı kurt diplomasisi" ile ilgili "*Çin asla kavga etmeyi ya da başkalarına zorbalık yapmayı seçmedi. Çin'in ilkeleri ve cesareti var ve ulusal haysiyetini kararlı bir şekilde savunmak için kasıtlı hareketleri geri püskürtecektir*"¹⁶ şeklinde söylemlerde bulunması söz konusu eğilimi desteklediğini gösteren bir işaret olarak okunabilir. Öte yandan Çin'in İngiltere Büyükelçisi Liu Xiaoming'in:

*"Etrafınızda kurtlar olduğu sürece onlarla savaşmak için kurt savaşçılar olmalı. Kurtlarla karşı karşıya kaldığımızda güçlü bir şekilde mücadele etmeliyiz; ama halkla karşılaştığımızda onlara gösterdiğimiz şey barışçıl, işbirliğine dayalı ve dostça bir Çin..."*¹⁷ şeklinde bir söylemde bulunması Çin'in bu tarz diplomatik yaklaşımı kurumsallaştırmaya başladığının bir işareti olarak okunabilir.

<https://edition.cnn.com/2020/05/28/asia/china-wolf-warrior-diplomacy-intl-hnk/index.html>.

¹⁶ Wu, Wendy. 2020. "Chinese Foreign Minister Wang Yi defends 'wolf warrior' diplomats for standing up to smears". SCMP.

<https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3085856/chinese-foreign-minister-wang-yi-defends-wolf-warrior>.

¹⁷ Xiaoming, Liu.2020. "Ambassador Liu Xiaoming Gives Exclusive Interview on CGTN's Agenda." <http://www.chinese-embassy.org.uk/eng/ambassador/t1784598.htm>

“

ABD-Çin rekabetinin giderek keskinleşmesi aynı zamanda barışçıl yükseliş kavramının aşınmasına ve Çin'in daha proaktif bir "ikinci aşamaya" geçtiğini göstermektedir. Sonuç olarak söz konusu yükselişin ne kadar barışçıl olduğunu büyük güç rekabetinin gidişatı belirleyecektir.

”

"Kurt Savaşçı" (Wolf Warrior) kavramı Çin'de son zamanlarda popüler olan ve Çin özel kuvvetlerini anlatan bir film serisinden kaynaklanmaktadır.¹⁸ Çin'de söz konusu diplomatik dilin özellikle twitter gibi sosyal medya uygulamasında yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Xi Jinping'in son dönemde "savaş ruhundan" özellikle bahsetmesi de dikkat çekmektedir. Kore Savaşı'nın (ABD Saldırganlığına Karşı Direniş Savaşı) 70. yılı münasebetiyle konuşan Xi Jinping'in şu sözlerini de bahse konu söylemin sertleştiğini gösteren bir emare olarak okumak mümkün:

*"İşgalcilerle bildikleri dilde konuşmak gerekiyor... Şiddete şiddetle karşılık vermek gerekir..."*¹⁹

Xi Jinping'in bu sözlerini ABD ile devam eden soğuk savaş benzeri "ayrışmacı söylem" eşliğinde okumak gerekiyor. ABD-Çin rekabetinin giderek keskinleşmesi aynı zamanda barışçıl yükseliş kavramının aşınmasına ve Çin'in daha proaktif bir "ikinci aşamaya" geçtiğini göstermektedir. Sonuç olarak söz konusu yükselişin ne kadar barışçıl olduğunu büyük güç rekabetinin gidişatı belirleyecektir.

¹⁸ Zu, Zhiqun. 2020. "Interpreting China's 'Wolf-Warrior Diplomacy'". The Diplomat. <https://thediplomat.com/2020/05/interpreting-chinas-wolf-warrior-diplomacy/>.

¹⁹ Global Times. 2020. "War must be fought to deter invaders, Chinese nation will never cower before threats: Xi." <https://www.globaltimes.cn/content/1204422.shtml>

Barışçıl Yükseliş Sürdürülebilir mi?

Can Aykaş*

“

“Barışçıl Yükseliş sürdürülebilir mi?” sorusunun asıl anlamı “siyasi etki olmaksızın ekonomik etki sürdürülebilir mi?”dir.

”

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikada gün geçtikçe daha etkin bir rol üstlenmeye başlaması, Çin ile ilgili pek çok soruyu da beraberinde getiriyor. Çin'in büyümesi ve dünya genelinde özellikle ekonomik anlamda etkin bir güç haline dönüşmeye devam etmesinin, Çin'in “Barışçıl Yükseliş” politikası üzerinde ne derece etkili olacağı tartışmaya değer bir başlık haline geliyor.

Her ne kadar Çin kendi dış politikasını Barışçıl Yükseliş olarak adlandırsa da özellikle son dönemde başta ABD ve Çin karşıtlığı bilinen çevrelerce Çin dış politikası, “Savaşçı Kurt Diplomasisi”¹ olarak adlandırılmaya başlandı. Bununla beraber yakın geçmişte dillendirilmeye başlanan ve özellikle Covid-19 ile birlikte ABD'nin Çin'e dönük agresif politikası ile daha da fazla duymaya başladığımız “Yeni Soğuk Savaş”² gündemi de ortaya çıktı. Tüm

* Doktora, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, canaykas@hotmail.com

¹ Bu isimlendirme Çin yapımı Savaşçı Kurt filminden yola çıkılarak kullanılmaya başlanmıştır. Filmin ana karakteri, yer yer Çinli Rambo olarak da adlandırılmaktadır. Bu ifade ile Çin'in barışçıl değil, Rambovari bir savaş politikası izlediği iddia edilmektedir. Bu konu ile ilgili tartışmalar için bkz: “Analysts Take Note: Wolf Warrior is the New Chinese Rambo” (20.09.2017)

<https://thediplomat.com/2017/09/analysts-take-note-wolf-warrior-is-the-new-chinese-rambo/> Erişim: 20.08.2020, “Wolf Warrior diplomacy as a US trait”

(24.05.2020) <http://www.globaltimes.cn/content/1189348.shtml> Erişim: 20.08.2020, ² “US v China: is this start of the new cold war?” (22.01.2020)

<https://www.theguardian.com/world/2020/jun/22/us-v-china-is-this-the-start-of-a-new-cold-war> Erişim: 20.08.2020, “A New Cold War Has Begun” (07.01.2019)

<https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/> Erişim:

20.08.2020, “The US-China Cold War Has Already Started” (08.07.2020)

<https://thediplomat.com/2020/07/the-us-china-cold-war-has-already-started/>, Erişim:

bunların ufak haklılık payları olsa da bugünden bakıldığında bu iddiaların fazla gerçekçi olmadığını belirtmek gerekir.

Çin Dış Politikasında Barışçıl Yükseliş

2005 yılında net olarak çerçevesi çizilen “Barışçıl Yükseliş” politikasının zamanlaması oldukça kritiktir. 21. yüzyılın ilk yıllarındaki Çin'in içindeki ve dışındaki gelişmeler, Çin'in bu gelişmeler karşısındaki duruşunu ve izleyeceği politikayı ortaya koymasını gerektirmiştir.

Bu gelişmelerden birincisi, 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) şartlı kabulü ve sonrasında Çin'in uluslararası ticarete oldukça etkin bir rol almaya başlamasıdır. Çin tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan DTÖ'ye kabul edilmesi, Çin'in uluslararası alanda etkisinin artmaya başladığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. İkinci önemli gelişme ise ABD'nin 2001 yılındaki Afganistan ve 2003 yılındaki Irak işgalleridir. Bu işgaller başta Orta Doğu olmak üzere dünya genelinde savaş ve ABD karşıtlığının yükselmesine neden olmuştur.

Çin'in etkisinin artmaya başladığı 2000'li yıllardaki bu gelişmeler, Çin'i her iki durumu da karşılayacak bir politika tarif etme ihtiyacına götürmüştür. Partinin ve devletin önemli kademelerinde görev almış Zheng Bijian, “Barışçıl Yükseliş” kavramını 2003'te Çin Komünist Partisi'nin Merkezi Parti Okulu'nda tanımlamıştır. 2003 ve 2004 yıllarında Başbakan Wen Jibao ve Cumhurbaşkanı Hu Jintao tarafından da kullanılan Barışçıl Yükseliş kavramının, 2005 yılında yayımlanan Beyaz Kitap ile çerçevesi oturtulmuştur.

Burada altı çizilmesi gereken nokta, Barışçıl Yükseliş'in aslında Çin için her zaman geçerli bir dış politika anlayışı olduğudur. Çin açısından kritik olan nokta, neredeyse imparatorluk dönemine kadar dayandırılabilen bu dış politika anlayışının, Çin'in uluslararası bir güç haline dönüşmeye başlamasıyla birlikte bir çerçeve çizme ve tanımlama ihtiyacının oluşmasıdır. Yani Barışçıl Yükseliş, Çin açısından bir dönüşüm veya yeni bir yola girmek gibi değil, halihazırda var olan dış politika anlayışına netlik kazandırma ihtiyacının ortaya çıkması olarak değerlendirilmelidir.

Kısaca değinmek gerekirse Barışçıl Yükseliş kavramı, Çin'in her ne olursa olsun diğer ülkelerin iç işlerine müdahale etmemesi üzerine kuruludur. Çin bu sayede, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, kendisinin dünyanın geri kalanına batılı kapitalist ülkeler gibi yaklaşmayacağını, iç işlerine müdahil olmayacağını taahhüt etmektedir. Barışçıl Yükseliş, şu başlıklar altında tanımlanmıştır:

- Barışçıl yükseliş, Çin modernleşmesinin kaçınılmaz yoludur;
- Çin'in kendi büyümesiyle dünya barışını ve kalkınmasını teşvik etmesidir;
- Çin'in kendi gücüne, reformuna ve yeniliğine güvenerek gelişmesidir;
- Diğer ülkeler ile karşılıklı fayda ve ortak kalkınma arayışıdır;
- Uyum, sürdürülebilir barış ve ortak refahın dünyasını inşa etmektir.

Görüldüğü üzere Çin, Barışçıl Yükseliş'i hem kendi hem de dünyanın geri kalanı için tek yol olarak görmektedir. Çin, dünyanın geri kalanıyla kazan-kazan ilişkisi kurarak, iç işlerine karışmadan, uyum ve barış içinde bir ortak refah inşası hedefi belirlemiştir.

Fakat 2005 yılından bu yana dünyada oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Her ne kadar temelde herhangi bir değişiklik yaşanmasa da dünyanın gidişatını etkileyen önemli siyasi ve ekonomik gelişmeler gerçekleşti. Çin açısından bakıldığında bu gelişmelerin en önemlileri 2008 ekonomik krizi ve 2013'te ilan edilen Tek Kuşak Tek Yol projesi olmuştur. Bu iki durak arası yıllarda ve sonrasında dünya genelinde yaşanan gelişmeler, Çin'in artık dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almasının ve diğer yandan halihazırda var olan Çin karşıtlığının zirveye tırmanmasının önünü açmıştır. Bu çerçevede Çin, Barışçıl Yükseliş söylemi ile agresif bir dış politika izlemeyeceğini belirtme ihtiyacını 2000'li yıllara göre çok daha fazla hissetmektedir.

Sorunun Asıl Kaynağı

Bu noktada başlıktaki sorunun özünü iyi anlamak gerekiyor. "Barışçıl Yükseliş sürdürülebilir mi?" sorusunun asıl anlamı "siyasi etki olmaksızın ekonomik etki sürdürülebilir mi?"dir. Çin'in dünya genelindeki konumunun gün geçtikçe daha da önemli hale gelmesi, "Çin'in gittikçe büyüyen ekonomik gücü ve etkisi, siyasete dokunmadan yalnızca ekonomik bir etki alanı ile sınırlı kalabilir mi" sorusu, gün geçtikçe önemli hale gelmektedir.

“

Çin için ülke yönetiminin kimlerde olduğunun bir önemi yoktur. Henüz “Çin yanlısı iktidar” veya “Çin yanlısı lider” tarzı tanımlamalarla pek karşılaşmıyoruz.

”

Bugün açısından bakıldığında bunun bir süre daha bu şekilde devam edeceğini söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, Çin'in dış yatırım konusunda seçici olmaması ve ekonomik gücüdür. Bugün baktığımızda ABD, İngiltere, AB ve hatta Rusya, Soğuk Savaş yıllarından kalan dış politika ve diplomasi anlayışlarını büyük ölçüde sürdürmektedir. Ülkeler arası ve ülkelerin iç siyasetlerinde taraflaşmalar hala Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde devam etmektedir.

Örnek vermek gerekirse, Orta Doğu'da İsrail ve Suudi Arabistan ABD tarafındayken; İran ve Suriye, Rusya ile yakındır. Bu yakınlıkların pek çok ekonomik ve siyasi nedeni vardır. Çin ise kendi hammadde ve ticari ihtiyaçları doğrultusunda bütün bu ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olup, herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm ülkelere bölgelerindeki istikrarı korumaları çağrısında bulunmaktadır. Bir başka örnek ise AB'nin 2008 krizinden en çok etkilenen üyeleri olan Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İtalya'ya mali destek verebilmek için kemer sıkma şartları sunması ve buna rağmen yetersiz kalması, Çin'in ise herhangi bir siyasi ön şart sunmaksızın bu ülkelere yatırım yapması önemli bir örnektir. Son olarak Güney Amerika'da, Çin'in hem Küba ve Venezuela ile hem de Bolsonaro yönetimindeki Brezilya ile yakın ilişki içinde olması da Çin'in dünya genelinde izlediği dış politikanın çerçevesini anlamak için örnek verilebilir.

Çin için ülke yönetiminin kimlerde olduğunun bir önemi yoktur. Henüz “Çin yanlısı iktidar” veya “Çin yanlısı lider” tarzı tanımlamalarla pek karşılaşmıyoruz. Çin bu durumu oldukça iyi değerlendirerek her ülkenin iktidarı ile iyi ilişkiler yürütme

gayretindedir. Örneğin Türkiye açısından düşünüldüğünde, Çin için AKP veya CHP'nin iktidar olmasının bugün açısından bir önemi yoktur. Önemli olan Çin'in halihazırda devam eden ihtiyaçları ve projelerinin sekteye uğramadan devam etmesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi henüz "Çin yanlısı iktidar" veya "Çin yanlısı lider" gibi siyasi bir kamplaşma tarafı olmadığı için, Çin bütün iktidarlar tarafından önemli bir mali kaynak olarak kabul edilmektedir.

Çin'in bu tavrı ve Çin'e dönük dünya genelindeki nötr ve yer yer olumlu yaklaşım, ABD'yi son derece rahatsız etmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye ziyarette bulunarak Çin karşıtı bir cephe kurmanın yollarını aramaktadır. Twitter hesabından ise her gün Çin'i kötüleyen tweetler atmaktadır. Tabii son dönemde ABD'nin Çin karşıtlığı yaklaşan ABD seçimlerine odaklıymış gibi görünse de ABD açısından Çin "tehdidi" gün geçtikçe daha da fazla artmaktadır.

ABD'nin bu politikası içinde olduğumuz çok kutuplu dünyaya gidilen süreci, iki kutuplu dünyaya gidilen bir sürece dönüştürme çabası içinde olduğunun da önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Örneğin Birleşik Krallık, Almanya, Fransa gibi önemli odakların çok kutuplu dünyanın aktörleri değil, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD'nin şemsiyesi altında bulunarak Çin'e karşı ortak bir cephenin yardımcı unsurları olması, ABD için kritik bir önem taşımaktadır.

ABD bu politikası ile Covid-19 sürecini başarısız yürütmesi ve buna ek olarak 2020'nin ikinci çeyreğinde ABD ekonomisi %34.3 küçülürken Çin ekonomisinin %3.2 büyümesi gibi veriler sonucu, güncel olarak hem içinde olduğu seçim sürecinde Covid-19 sürecinin başarısız yönetiminin, hem de gelecekte ABD'nin yaşayacağı ekonomik ve siyasi sorunların sorumlusu olarak Çin'i tüm dünyanın ortak hedefi haline getirme çabası içindedir.

Çin'in Barışçıl Yükseliş politikasının geleceğinin bağlı olduğu bir diğer önemli nokta Tek Kuşak Tek Yol projesinin geleceğidir. Tek Kuşak Tek Yol projesi neredeyse dünyanın tamamını kapsayan bir ticari ağ inşası olarak özetlenebilir. Bugün Çin açısından oldukça kritik önemi olan hammadde ihtiyacı ve küresel ticaretin büyüyerek sürmesi kapsamında, Tek Kuşak Tek Yol projesi oldukça merkezi bir konumdadır. Bugün Çin'in sorun yaşadığı bölgeler her ne kadar kendi içi ve çevresi olsa da bu bölgelerin tümü Tek Kuşak Tek Yol güzergahını etkileyecek bölgelerdir. Örnek vermek gerekirse, Hong Kong ve Güney Çin Denizi, Kuşak ve Yol'un deniz yolunun başlangıç noktasıyken, Sincan ve Keşmir de kara ve demir yolu ile Çin'den çıkış noktasıdır. Bu bölgelerde son dönemde yaşanan olaylar göz önüne alındığında, henüz Tek Kuşak Tek Yol'a dönük direkt bir saldırı olmasa da bu potansiyelin her daim masada olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu sorunlar şimdilik Çin içinde ve çevresinde olan olaylar olsa da dünyanın dört bir yanını saran ticaret ağlarını sekteye uğratma potansiyeli olan karışıklıklar yaşandığında, Çin'in buna dönük tepkisinin ne olacağını söylemek için henüz oldukça erken. Ancak son yıllarda Halk Kurtuluş Ordusu'nun modernleşme adımları ve özellikle donanmaya yapılan yatırımlar

“

Çin dünya üzerinde önemli bir güç olma sürecindedir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, Çin hala bölgesel bir güç olmanın ötesine geçmiş değildir.

”

düşünüldüğünde, Çin'in böyle bir döneme hazırlık yaptığı öngörülebilir.

ABD ve Çin Arasında Soğuk Savaş Var mı?

Çin bugün uluslararası alanda ABD ile yaşadığı gerginliklerle öne çıkıyor. Bunun üzerine son dönemlerde sıkça ABD ve Çin arasında yeni bir Soğuk Savaş'a doğru gidildiği, hatta şu an savaşın içinde olduğumuz yorumları dillendirilmektedir. Bu iddiaların bugün açısından oldukça abartılı olduğunu belirtmek gerekir.

Çin dünya üzerinde önemli bir güç olma sürecindedir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, Çin hala bölgesel bir güç olmanın ötesine geçmiş değildir. Bugün ticaret savaşı gündemi dışında, Çin ile ilgili gündemlerin neredeyse tamamı Çin içi veya Çin'in sınırları etrafında gerçekleşen olaylarla alakalıdır. Hong Kong, Sincan ve zaman zaman köpürtülen Tibet gündemleri, Çin'in iç meseleleridir. Güney Çin Denizi ve Tayvan gündemleri de Çin açısından kendi iç gündemidir. Bunların haricinde Hindistan ile geçmişten gelen sınır anlaşmazlıkları ve Keşmir'in durumu, Japonya ile Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) ve Doğu Çin Denizi konuları ile ilgili anlaşmazlıklar yine Çin'in bölgesinde devam eden gündemlerdir.

Çin'in kendi iç sorunları ve bölgesindeki sorunlarla boğuştuğu bir dönemde, ABD ile ticaret savaşı içinde olması ve özellikle son dönemde Huawei ve 5G üzerinden atılan karşılıklı adımlar, Çin ile ABD arasında Soğuk Savaş mı var sorusunu akıllara getiriyor. Yukarıda çizilen tablodan da anlaşılacağı üzere, ortada savaş değil, bir kuşatma ve bu kuşatmayı dağıtma mücadelesi vardır.

Henüz ortada ne bir ideolojik mücadele ne de birbirine denk ekonomik ve siyasi bir güç yarışı vardır. Dolayısıyla bugünkü tabloyu Soğuk Savaş olarak adlandırmak için oldukça erkendir.

Değerlendirme

Bugün Çin, nüfusu, coğrafyası ve ekonomik gücüyle dünyanın en önemli ülkelerinden biri haline gelmiştir. Ancak Çin hala belirli açılardan zirveye yerleşebilecek seviyeye ulaşmış değildir. Dolayısıyla Çin hakkında olumlu veya olumsuz abartılı yorumlar ve değerlendirmelerden kaçınılmalıdır.

Bugün Çin'in "Savaşçı Kurt Diplomasisi"ne geçtiği iddiaları, agresif politikalarına karşılık bulmayı bekleyen ABD açısından henüz bir temenniden öteye geçememektedir. Bugün Çin'in tavizsiz politika izlediği noktalar, yukarıda da vurgulandığı gibi kendi içindeki ve çevresindeki gündemlere aittir. Bu sorunların büyük kısmı, yeni ortaya çıkmış değil, belirli bir tarihsel geçmişine bulunan sorunlardır. Dolayısıyla buralara dair izlenen politikalarda bugün açısından yeni bir politika yoktur.

Yeni olan, Çin'in 2005 sonrası dünya geneline yönelik politikasını netleştirmesi ve hamlelerini Barışçıl Yükseliş politikası çerçevesinde gerçekleştirmesidir. Çin'in bu politikası ile hedeflediği adımları atmayı sürdürmektedir. Ancak bugün içinde olduğumuz çok kutuplu dünyaya geçiş süreci boyunca ortaya çıkabilecek ve dünya genelinde Çin'in önünü tıkayacak gündemler ortaya çıktıkça, Çin'in bu gündemlere yönelik nasıl tepki vereceğini bugünden net bir şekilde söyleyebilmek güçtür.

Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?

Aybala Lale*

“

Tarih boyunca Çin, kendisini merkez ülke olarak görmüş ve çevresindeki milletleri 'barbar' olarak nitelendirmiştir.

”

Soğuk Savaşın sona ermesinin akabinde uluslararası sistem, Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde tek kutuplu bir görünüm arz ederken 'yükselen güçlerin' ortaya çıkması bir dizi değişimi beraberinde getirmiştir. Klasik güç kavrayışı dönüşüme uğramış; güç artık yalnızca askeri değil ekonomik ve kültürel unsurları da bünyesinde barındıran bir kavram haline gelmiştir. 1991'de küresel arenada en güçlü devlet olarak ortaya çıkan ABD, yükselen güçlerin hızlı ekonomik gelişimleri karşısında uluslararası meselelere yön verme konusunda nüfuz kaybetmeye başlamıştır.

Çin'in uluslararası sistemde güçlü bir aktör olarak yükselişi Deng Xiaoping'in 1978 yılında başlattığı ekonomik reformlar ve dışa açılım süreciyle başlamıştır. Son birkaç yüzyıldır yaşadığı gelişmeler karşısında güvensizlik ve zayıflık hisseden Çin, egemenlik ve güç vurgusu ile küresel sisteme entegre olmaya başlamıştır. Deng Xiaoping dönemi dış politika stratejisi "Barışçıl Biraradalık" olarak belirlenmiştir. Bu stratejinin temel unsurları iç işlerine müdahale ettirmeme ve Çin'in iç gelişmesini destekleyecek huzurlu bir uluslararası ortam yaratma şeklindedir. Barışçıl Biraradalık, dış politikada saldırgan tavırlar sergilememek, uluslararası örgütlere üye olup uyumlu

* Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, lalea933@gmail.com

davranışlar benimsemek şeklinde tezahür etmiştir.¹ Jiang Zemin döneminde “yükselen milliyetçilik” Çin'in hak ettiği değeri görmesi arzusu çerçevesinde barışçıl politikayı sekteye uğratsa da doktrin, 2000'li yıllarda Hu Jintao liderliğinde “barışçıl yükseliş” şeklinde yeniden ortaya çıkmıştır. Yeni yüzyılda kendine güvenen ve proaktif bir dış politika benimseyen Çin, yumuşak gücünü geliştirmeye çalışmaktadır. Dünya çapında yaymaya çalıştığı Konfüçyüs Enstitüleri, olimpiyatlara ev sahipliği yapması, kalkınmakta olan ülkelere yardımları, öğrenci bursları vb. gelişmeler bu politikanın tezahürleridir.

Günümüzde Çin'in yükselişi tehdit olarak algılanmakta ve ABD hegemonyasına meydan okuma ihtimali gözetilmektedir. Yükseliş kelimesi “yerleşik düzene bir karşı koyma” olarak değerlendirilmiştir. Buna istinaden, 2004 yılından beri barışçıl yükseliş yerine “barışçıl gelişme” söylemi kullanılmaya başlanmıştır.² Bu yazıda “barışçıl yükseliş” söylemi ile devam edilecektir. Yazının temel amacı, Çin'in yükselişinin barışçıl bir yükseliş mi olduğu yoksa tam tersi refleksleri mi barındırdığı sorusuna cevap aramaktır.

Barışçıl Yükseliş stratejisi kapsamında Çin'in en temel söyleminin “iç işlerine karışmama” ve “egemenlik” olduğunu söylemiştik. Çin, başka ülkelerin iç işlerine karışmayacağı taahhüdüyle sıklıkla kendi iç işlerine de karışılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu vurgunun arka planında Hong Kong, Makau gibi özerk yönetimlere yaklaşımı, Tayvan sorunu, Tibet sorunu

¹ Henry Kissinger, *Çin*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015.

²Sripama Pathak, The “Peace” in China's Peaceful Rise, Erişim Tarihi: 12.09.2020, <https://www.e-ir.info/2015/10/15/the-peace-in-chinas-peaceful-rise/>

ve Uygur Türklerine gerçekleştirilen baskı yatmaktadır. Özellikle Doğu Türkistan'da gerçekleşen insan hakları ihlalleri Çin'in uluslararası toplum nezdinde ağır bir şekilde eleştirilmesine neden olmaktadır. Çin ise meselenin "iç işleri" kapsamında değerlendirilmesini isteyerek eylemlerine meşru bir zemin oluşturmaya çabalamaktadır.

Tarih boyunca Çin için bu denli önem arz eden iç işlerine karışmama ilkesinin ihlal edildiği örnekler mevcuttur. Asya ve Afrika'da komünist isyanlara vermiş olduğu destek barışçıl yükseliş politikası ile çelişmektedir. Bir diğer örnek Vietnam saldırısıdır. Vietnam'ın Kamboçya'yı işgal ederek Çin'in desteklediği Kızıl Khmerler rejimine son vermesi neticesinde Çin, Vietnam'a kısa süreli bir saldırıda bulunmuştur. Ayrıca Çin, BM barışı koruma operasyonlarına en fazla destek veren ülkelerden biri olmasına rağmen bu desteğini bir kamufraj olarak kullanmakta, arka planda uluslararası örgütler şemsiyesi altında kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Bilhassa Afrika ülkeleriyle sıkı ekonomik ilişkiler geliştiren Çin, bu ülkelerde yürütülen barışı koruma operasyonlarına destek vermekte iken, Kosova'da Rusya ile birlikte kullandığı veto BM'nin müdahalesini engellemiştir. Suriye krizi ile ilgili alınan BM kararlarında da birçok kez veto hakkını kullanmıştır.

Çin'in Barışçıl Yükseliş'ini destekleyen söylem, barışçıl politikanın izlerinin İmparatorluk döneminde bulunabileceğine inanır. Oysa Çin'in tarih boyunca böyle bir düşüncesi hiç olmamıştır. Çin medeniyeti bugün hala varlığını sürdüren, köklü bir geçmişe sahip olduğu için Çin'in tarihi reflekslerinin modern

Çin'i etkilediği hususlar olduğu açıktır. Ancak bu hususlar 'barışçıl yükseliş' söylemi ile çelişmektedir.

Tarih boyunca Çin, kendisini *merkez ülke* olarak görmüş ve çevresindeki milletleri *'barbar'* olarak nitelendirmiştir. Çinliler, atalarını "huaxia" olarak adlandırmaktadırlar. Günümüzde bu kavram Çince konuşan ve Çin milletinden olan kişilere işaret eder. Huaxia merkezdeki çekirdektir. Merkez ülkenin çevredeki milletleri kartopu misali 'huaxialaştırması' yani bünyesine katmasıyla merkez ülke genişlemiştir.³ Çin bu şekilde barbar milletleri merkeze katarak nüfuz alanı genişletmiştir. Bu anlayış Çin toplumunda "Çin kültürünün biricikliği"⁴ düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira Çin İmparatorluğu kuvvet kaybettiği ve emperyal tehlike ile yüzleştiği son dönemlerinde dahi imparatorluk gururundan ödün vermemiş, Afyon Savaşları neticesinde imzalanan Nanking Anlaşması ile İngilizler başta olmak üzere Batılılara pek çok ayrıcalık sunmasına rağmen Batı'dan gelen her türlü yeniliğe kapılarını kapalı tutmaya devam etmiştir.

Çin'de yönetimler, ideolojiler değişse dahi varlığını muhafaza eden böylesi bir miras söz konusuysen barışçıl yükseliş bir ideal olarak vuku bulmaktadır. 1949'da Mao Zedong liderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nde komünist bir rejim benimsenmiş, hatta Mao Konfüçyüsçü düşüncenin izlerini dahi

³ Abdürreşit C. Karluk, "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı", Doğu Asya Araştırmaları Dergisi 1 (2018): 30-54.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için; Yayın Tanıtımı-Lin Yutang, My Country and My People, The Windmill Press, Britain, 1936 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/632014>

hafızalardan silmeye çalışmış; ancak Konfüçyüsçü düşünceden en fazla faydalanan isim yine kendisi olmuştur. Mao sonrası kurulmaya çalışılan yeni sistemde de Konfüçyüs, Mensiyüs, Sun Tzu gibi düşünürlerin fikirleri ve imparatorluk refleksleri varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Barışçıl yükselişi değerlendirilirken bilhassa Konfüçyüsçü düşünce çerçevesinde gelişen hiyerarşik kültürünü yadsımak büyük eksiklik olacaktır. Zira Çin, bugün Konfüçyüsçü değerlere ve ilkelere yeniden sahip çıkmaya başlamıştır. Dünyanın dört bir yanında Konfüçyüs Enstitüleri ile kültürünü ve dilini yaymayı amaçlaması Konfüçyüsçü düşüncenin yalnızca Çin'de gelişmediğinin göstergesidir. Bu da uluslararası sisteme entegre olmak isteyen ve hegemonyasını hâkim kılmayı hedeflemeyen Çin söyleminin kırılmasına neden olmaktadır. Zira Çin kültürü Batı düşüncesinden oldukça farklıdır.

Değerlendirme

2019 yılında 14.140 trilyon dolarlık gayrisafi yurtiçi hasılası ile dünyanın ikinci en büyük ekonomisi Çin,⁵ yükselen güç statüsündeki yerini sağlamlaştırmış ve uluslararası sistemin büyük güçlerinden biri haline gelmiştir. Çin'in bölgesine hâkim olma girişimleri, dünya çapında da etki sahibi olma arzusunu beraberinde getirmiştir. Güçlü ekonomik yükselişinin bir tehdit olarak algılanmasından rahatsız olan Çin, "barışçıl yükseliş" söylemiyle nüfuz artırma çabalarının üstünü örtmeyi amaçlamıştır. Ancak iç işlerine karışılmamasını ve egemenlik ilkesini salık veren Çin'in Doğu ve Güney Çin denizindeki çatışmaları, Tayvan meselesi, Hindistan ile sınır anlaşmazlığı, insan hakları ihlalleri vb. sorunlarında takındığı tutum barışçıl yükseliş doktrini ile örtüşmemektedir.

⁵ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>

1962'den beri süren Çin-Hindistan sınır anlaşmazlığı, tarafların Himalaya bölgesinde tarihi hak iddiaları çerçevesinde şekillenmiştir. 15 Haziran 2020 tarihinde bölgede Hint askerlerinin öldürülmesiyle sonuçlanan çatışma gerilimi tırmandırılmış, ancak Eylül itibarıyla iki ülke sınır birliklerini geri çekme konusunda anlaşmaya varmıştır. Bu olumlu bir gelişme olsa da halihazırda mesele yıllardır etkisini kaybetmemiş ve daha evvel yapılan diplomatik görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Çin askeri gücüyle bölgede kalmaya devam etmiştir. Tayvan meselesinin de 'iç işleri' olarak değerlendirilmesini isteyen Çin, bölgede askeri gücünü göstermekten çekinmemektedir. Kısaca, arka planda realist, çıkarları çerçevesinde anarşik uluslararası ortamda hayatta kalmayı hedefleyen bir Çin söz konusudur.

Çin'in barışçıl yükselişi ile ilgili başka bir değerlendirme konusu da Yeni İpek Yolu Projesi olarak da bilinen "Bir Kuşak Bir Yol" projesidir. Bu proje kapsamında Çin coğrafyasından Avrupa'ya kadar muhtelif ekonomik koridorlar oluşturmayı planlayan Çin, bu projeye önemli bir finans sağlamaktadır. Ancak projenin tek amacı ulaştırma, yatırım, ticaret bağlantısı sağlamak değildir. Çin aynı zamanda bu proje dahilindeki ülkelerde kültürel etkileşimi de canlı tutmayı hedeflemektedir. Yine bölgede kurulan askeri üsler, borçların geri ödenmesinin mümkün olmadığı ülkelerde inşa edilen limanlar bir bağımlılık ilişkisinin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin, bölgede hem ekonomik hem kültürel varlığıyla Konfüçyüsçü hegemonya modeli ortaya koymaktadır. Bu hegemonyanın ne ölçüde 'barışçıl' olduğu, 'öteki' kültürlerle ve sistemlere tahakküm kurup kurmayacağı hususu tartışmalıdır. Ayrıca, Doğu ve Güney Çin Denizlerindeki mevcut gerilim, Çin'in bölgede tarihsel hak iddiaları ile temellendirdiği varlığı ve

“

Tek dominant güç olan ABD ile rekabet eden ve ABD'nin pek çok alandaki üstünlüğünü elinden alma ihtimalini barındıran Çin, arka planda hegemonik davranışlar geliştirmeye başlamıştır.

”

saldırgan faaliyetleri “gerçekten barışçıl yükseliş mi?” sorusunu yeniden akıllara getirmektedir. Zira Çin ihtilafı bölgelerde yapay adalar ve askeri üsler inşa etmeye devam etmekte, bölgedeki diğer devletlerin haklarını görmezden gelmektedir. Çin bu politikalarıyla gerekirse havuç gerekirse sopa gösterebileceğini ispat etmiştir.

Robert Gilpin'in 'Hegemonik İstikrar Teorisi'nin Çin'in mevcut konumuna açıklama getirmesi muhtemeldir. Tek dominant güç olan ABD ile rekabet eden ve ABD'nin pek çok alandaki üstünlüğünü elinden alma ihtimalini barındıran Çin, arka planda hegemonik davranışlar geliştirmeye başlamıştır. Bu davranışların zemini ise yüzyıllar boyu süregelen Çin düşünce yapısından kaynaklanmaktadır. Bu düşünce yapısı barışçıl yükselişin gerçekleşmesinde bir engeldir. Bölge ülkeleri dışında ABD ile de mücadele eden Çin, bölgesinde güçlendikçe hegemon ülke olmak isteyebilir. Zira hegemonik istikrar teorisi, dünyada yaşanan krizlerin hegemon bir gücün eksikliğinden kaynaklandığını, hegemon gücün sisteme işbirliği ve istikrar getireceğini belirtmektedir. Bu kapsamda bölgedeki Çin-ABD rekabetinin barışçıl yükselişe izin vermekten ziyade bir hegemonik rekabete dönüşme ihtimali yüksektir.

Çin'in Yükselişi Bağlamında Bir Batı Eleştirisi

Eren İrfanoğlu*

“

Ürettiğimiz hatalı çıktılar, Çin'i tam olarak anlamamamıza, anlamadığımızdan korkmamıza, korktuğumuzu tehdit olarak görmemize ve tehdit olarak gördüğümüzle savaşmamıza neden olmakta.

”

Çin'in "barışçıl yükselişinin" barışçıl kısmının tarihinden, yükseliş kısmının ise Hu Jintao döneminden miras kalan bir dış politika imajı olarak servis edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak bu yazıda Çin'in resmiyete de dökülmüş barışçıl yükseliş politikasından (Zhōngguó héping juéqǐ) ziyade reelde Çin'in yükselişinin "dünya" kamuoyu algısı nezdinde irdelenmesi üzerine yoğunlaşmak niyetindeyim. Keza, barışçıl yükseliş hususu daha önce DSJOURNAL'da dört başı mamur incelendi.¹

Bir süredir literatürde tartışılan ancak son on yıl içerisinde daha yüksek bir sesle dile getirilen Çin'in yükselişi hakkında hâlihazırda kabul gören bir sonuca ulaşmak güç. Ancak Çin'in yükselişinin gerek çevresine gerekse de dünyaya bir tehdit olduğunu savunanların sayıca fazla olduğunu da yadsımamak gerek. Peki yükselen Çin değil de Fransa olsaydı, Fransa'nın yükselişi de literatürde ağırlıklı olarak bir tehdit olarak okunur muydu? Amerika'nın yükselişi okunmuş muydu?

* Öğretim Görevlisi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Uygulama ve Araştırma Merkezi; Doktora, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları eren.irfanoglu@alanya.edu.tr

¹ Bkz: Aybala Lale, "Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?", Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), <https://www.dsjournal.org/post/gerçekten-barışçıl-yükseliş-mi>, Erişim: 15.09.2020

Çin'in yükselişinin bir tehdit olarak algılandığı “dünya”yı neden burada ve yazımın giriş paragrafında tırnak içerisinde geçirdiğimin açıklamasını şahsi deneyimim olan bir olay üzerinden yapmak isterim. Endonezya'yı ziyaretlerimden birinin dönüşünde birkaç kitap almak üzere oldukça büyük bir kitapçıya girdim. Kitapçıda çalışan görevli bana ne tür bir şey aradığımı sordu. Buraya kadar her şey normal. Ben de daha önce Türkçe ve İngilizce'den okuduğum birkaç dünya klasiği üzerinden gitmemin henüz emeklemekte olan Endonezce kelime dağarcığımin gelişimi için faydalı olacağını düşünerek birkaç yazar ismi zikrettim. Ancak koridorlarının ucu bucağı gözükmeyecek büyüklükte olan kitapçıda ne Dostoyevski ne Edgar Allan Poe ne de Montaigne'den bir eser vardı. İşin tuhafı orta yaşlı ve tecrübesi her halinden belli olan görevlinin bu isimleri daha önce duymamış olmasıydı. Bana refakat eden meslektaşım Gunawan ise çoktan telefonunu çıkarıp söylediğim isimleri google'lamaya koyulmuştu. Şaşkınlığımı yabancılığımı açık etmesin diye kendimi toparlayıp, peki dünya klasiklerinden siz ne önerirsiniz dediğimde beni götürdüğü kitap raflarında ise Abdul Mouis, Rabindranath Tagore gibi isimleri gördüm. O zaman anladım ki “dünya klasiklerindeki” benim dünyam ile onun dünyası aynı dünya değildi.

Bu durumun sadece toplumsal değil sistemsel boyutta da bu şekilde zuhur ettiği kanaatindeyim. Özellikle içinde yaşadığımız farklı dünyalar, dünya siyasetinin kılcal damarlarına kadar işlemiş durumda. Bu yüzden de Çin gibi farklı bir dünyadan gelen bir gücün yükselişini heybemizdeki bilgilerle değerlendirdiğimizde Çin'li yetkililerin yüzlerinde Endonezya'lı kitapçının yüzündeki belirsizliği görmemiz pek mümkün. Ürettiğimiz hatalı çıktılar, Çin'i

tam olarak anlamamamıza, anlamadığımızdan korkmamıza, korktuğumuzu tehdit olarak görmemize ve tehdit olarak gördüğümüzle savaşmamıza neden olmakta. Batı merkezli bu zincirleme reaksiyonu kırmanın yolu ise Çin'i kendi dünyasından okuyabilmekten geçmekte. Çin'in yükselişini, daha doğrusu yeniden yükselişini değerlendirebilmek için kolonicilik öncesi Asya'ya bakmak ve Çin'in oradaki konumunu değerlendirmek gerek.

Kolonicilik öncesinde Çin merkezli bir güçler arası ilişki sistemi mevcut olagelmıştır. Literatürde tribute system (chaogong tizhi) olarak geçen Çin vergi sistemi Afyon Savaşlarını (Opium Wars) müteakip Çin'in güç kaybetmesi neticesinde sonlanmıştır. Çin vergi sistemi özünde Çin'in "cennet" (tianxia) altındaki tüm toprakların politik ve manevi merkezinde bulunduğu, değer (value) odaklı bir hiyerarşidir. Çin İmparatoru, sisteme entegre her bir aktörün ve sistemin kendisinin uyum ve düzenini sağlamakla yükümlüdür. Sadece Çin'in değil sistemin her parçasının refahının sağlanması esastır. Sistem kabaca Japonya ve Kore'den Sumatra ve Java'nın batı köşesine kadar uzanan hilal şeklindeki bir alanı kapsamaktadır.²

Sistem temelde bir merkez-çevre mekanizması olarak çalışır. Merkez ile çevre arasındaki diplomatik ilişkiler, karşılıklı hediye alışverişi yoluyla yürütülür. Çin İmparatoruna sunulan hediyeler (vergiler) genellikle sembolik bir anlama sahiptir ve değerleri düşüktür. Bu hediyeler çevredeki güçlerin merkezde yer alan

² Rosita Dellios and R James Ferguson, Thinking Through Srivijaya : Polycentric Networks in Traditional Southeast Asia, 2005, p. 9.

Çin'in üstünlüğünü kabul ettiklerinin bir göstergesidir. Çin de bu kabule binaen bu güçlere Çin pazarını açarak ticari ilişkilerini geliştirebilmelerinde ayrıcalık sağlar.³ Çin çevresinde yer alan güçlerden bazılarında tabi devlet (vassal state) olma ayrıcalığını tanır. Tabi devlet ise bölgesinde düzen ve istikrarın sağlanmasından sorumludur. Güneydoğu Asya'da bu devlet ekseriyetle bugünkü Endonezya'nın ataları sayılan güçler olmuştur.

Çevredeki tüm devletler Çin'e doğrudan politik olarak bağlı olmasalar da ekonomik açıdan Çin'e bağımlıdır. Bu bağımlılık bugünkü anlamıyla bir "bağımlılık" (dependence) anlamı taşımamaktadır. Çin'in merkeziliğini kabul etmek, Avrupa'dan, Orta Doğu'dan Afrika'dan, önce Hindistan'a sonra da Malakka Boğazı'ndan geçerek Çin'e ulaşan ve Çin'den bu bölgelere geri seyreden ticarete aktörlerden biri olabilmek anlamına gelmektedir. Keza Çin ile işbirliğine gitmeyen çevre ülkeleri Çin'in bu ayrıcalıklarından yoksun kalarak ekonomik sıkıntılar içine girebilmektedir.

Çin'in merkezde yer aldığı bu dönemde Çin'in dünya ticaretinde de bir ağırlığı söz konusu olmuştur. İpek Yolu'nun bir ucu Çin'de sonlanmaktadır. Öte yandan Çin ürünlerindeki çeşitlilik ve mevcut insan kaynağı da Çin'in dünyanın geri kalanından bir adım önde olması sonucunu doğurmuştur. Çin'in merkezde yer

³ Nakasendoway, 'Chinese Tributary System'

<<https://www.nakasendoway.com/glossary/chinese-tributary-system/>> [accessed 17 February 2019]; David C Kang, East Asia Before the West Five Centuries of Trade and Tribute, Columbia University Press (New York, 2010).

“

Post-kolonyal dönemle birlikte Çin kaybettiği gücüne tekrardan kavuşmaya başlamış ve doğal olarak kolonicilerin koyduğu kurallara karşı gelme eğilimi göstermiştir.

”

aldığı bu dönemde özellikle çevre bölgelerde görece refah ortamı hasıl olmuştur.

Günümüzde Çin'in yükselişi bu arkaplan nazarında bir “yeniden yükseliş” olarak nitelendirilebilir. Post-kolonyal dönemle birlikte Çin kaybettiği gücüne tekrardan kavuşmaya başlamış ve doğal olarak kolonicilerin koyduğu kurallara karşı gelme eğilimi göstermiştir. Çin öncelikle tarihte iyi ilişkiler kurduğu “çevresi” ile daha sonra kendi “dünyası” ile ilişkilerini yeniden tesis etmek niyetindedir. Çin'in bölge ve dünya çapındaki politikaları özelinde bu husus daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Xi Jinping, göreve gelmesinden sadece bir yıl sonra, 2013'te Güneydoğu Asya'daki ilk ziyaretini Endonezya'ya gerçekleştirmiştir. Ziyaretinde ilk kez “Yeni Deniz İpek Yolu” projesini (New Maritime Silk Road) (NMSR) duyurmuştur. Xi yaptığı açıklamada, tarih boyunca Çin ile Güneydoğu Asya arasında iyi ve entegre ilişkilerin olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Xi, Çin ve Güneydoğu Asya ülkelerin “kaderlerinin ortak olduğunun” ve bu yüzden de Çin'in Güneydoğu Asya ülkelerinin refaha ulaşmalarında yardım etmeye istekli olduğunun altını çizmiştir.⁴ Bu bağlamda NMSR projesi aynı zamanda Çin ile Güneydoğu Asya ülkeleri arasında tarihi ilişkilerin yeniden inşası niteliği de taşımaktadır. Çin, projenin Güneydoğu Asya kısmının altyapı harcamalarını, Çin-ASEAN Deniz İşbirliği Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası fonları ile finanse edilebileceği taahhüdünde de bulunmuştur.⁵

⁴ Wu Jiao and Zhang Yunbi, ‘Xi in Call for Building of New “Maritime Silk Road”’, Chinadaily, 2013 <http://usa.chinadaily.com.cn/china/2013-10/04/content_17008940.htm> [accessed 5 May 2020].

⁵ ‘New Silk Road: Realizing China’s Dream’, Asiamoney, 2018; ‘Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative’, China.Org.Cn, 2017

Çin'in bu proje ile amacı Güneydoğu Asya'nın efektif ticarete engel altyapısının düzenlenmesi ve bölge ülkelerinin Çin ile ticari entegrasyonunun sağlanmasıdır. Çin böylelikle koloncilik öncesi dönemde mevcut merkeziliğini yeniden tesis etmeyi amaçlamaktadır. Hatta ilginç bir şekilde karşılığını da Güneydoğu Asya'dan ivedilikle almıştır.

Xi'in Endonezya'ya yaptığı ziyaretten sadece bir yıl sonra, göreve yeni gelen Endonezya Başkanı Joko (Jokowi) Widodo Endonezya'nın "Küresel Deniz Eksenini" (Global Maritime Axis) (GMA) projesini duyurmuştur. GMA, Güneydoğu Asya'da deniz güvenliğinin tesis edilmesi için altyapının kuvvetlendirilmesi ve istikrarın sağlanmasını ön görmektedir. Jokowi, Xi'in tarihi bağlara yaptığı göndermelere benzer şekilde Endonezya'nın tarihsel rolünden ve atalarından miras "denizcilik kültüründen" (maritime culture) bahsetmiştir.⁶ Görünüşe göre Çin'in (merkez) mesajı Endonezya (tabii devlet) tarafından anlaşılmıştır.

Bu hipotez, Çin ve Endonezya'nın birbirlerinin projelerine karşı tutumları nezdinde meşrulaştırılabilir. Nitekim, birbiriyle son derece benzerlikler teşkil eden bu iki proje ülkelerin rekabet etmesini gerektirirken, iki ülke de durumu oldukça pozitif

<http://www.china.org.cn/world/2017-06/20/content_41063286_4.htm> [accessed 5 May 2020].

⁶ Rendi A. Witular, 'Jokowi Launches Maritime Doctrine to the World', The Jakarta Post, 2014 <<https://www.thejakartapost.com/news/2014/11/13/jokowi-launches-maritime-doctrine-world.html>>; Xue Song, 'Indonesia's World Maritime Axis Vision under Jokowi', Future for Advanced Research and Studies, 2016 <<https://futureuae.com/m/Release/ReleaseArticle/175/indonesias-world-maritime-axis-vision-under-jokowi>> [accessed 21 April 2020]; Maula Hudaya, Agung Putra, and Agung Tri Putra, 'Toward Indonesia as Global Maritime Fulcrum: Correcting Doctrine and Combating Non-Traditional Maritime Threats', Jurnal Hubungan Internasional Universitas Airlangga, 10.2 (2017), 72–85 (p. 73) <<https://doi.org/10.20473/jhi.v10i2.7304>>.

“

Güneydoğu Asya özelinden azade küresel boyutta Çin'in yürüttüğü “Bir Kuşak Bir Yol” projesi de genel olarak Çin'in dünyanın geri kalanı ile koloncilik öncesi ilişkilerinin yeniden tesisini simgelemektedir.

”

karşılaşmıştır.⁷ Çin Endonezya'nın GMA'sını denizyolu bağlantılarının kuvvetlendirilmesi açısından bir yük paylaşımı fırsatı olarak görürken, Endonezya NMSR'yi Çin'den gelecek bir finansal destek kaynağı olarak değerlendirmiştir.⁸ Bu durum ise aşikâr bir şekilde koloncilik öncesi dönem ilişkileri ile paralellik göstermektedir.

Güneydoğu Asya özelinden azade küresel boyutta Çin'in yürüttüğü “Bir Kuşak Bir Yol” projesi de genel olarak Çin'in dünyanın geri kalanı ile koloncilik öncesi ilişkilerinin yeniden tesisini simgelemektedir. Birçok bölgede de bu durum tıpkı Güneydoğu Asya'da olduğu gibi pozitif karşılanmıştır. Çin'in projeleri dahilinde sağladığı finansal desteklerin bir “borçlanma tuzağı” olduğunu savunanlar da vardır. Ancak finansal desteğin söz konusu ülkelere zorla verilmediği ve sağlanacak finansal desteğin geri ödemesinin mutabık kalınan bir programa dahil olduğu düşünüldüğünde, bu görüş yersiz olmasının ötesinde objektiflikten de uzaktır. Keza, IMF'nin (International Monetary Fund) çok daha azı için sunduğu ön koşul ve şartlar herkesin malumudur.

Yazının ana konusu olarak Çin'in yükselişinin neden bir tehdit olarak algılandığı hususuna gelirse, cevabı uluslararası akademi ve uluslararası medyada aramak gerektiği görüşümdedir. Ağırlıklı olarak bir gruba hizmet eden, bu grubun

⁷ Hasan Mustapa, Faruq Ansori, and Melda Juwita, World Maritime Axis and Silk Road: Repositioning of State Sovereignty in Indonesia-China Bilateral Relations, Center for Research and Publishing State Islamic University of Sunan Gunung Djati Bandung (Bandung, 2019).

⁸ Marzuki Alie, 'A “golden Opportunity” for Indonesia', Chinadaily, 2019 <http://www.chinadaily.com.cn/global/2019-09/25/content_37512241.htm> [accessed 5 May 2020].

dilinde ve anlayışında çıktılar üreten bu iki alanın kendi “dünya”sından olmayan bir gücü meşru ve barışçıl olmamakla suçlaması gayet doğaldır. Neticede halihazırdaki düzen bizlere koloniciliğin fiziki olmasa da mental miraslarından biridir. Benzer bir durumu güncel olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Uluslararası hukuk nezdinde -ki bu hukuk esasen Batı'nın hukukudur- Türkiye haklı olmasına karşın özellikle Avrupa'dan bir destek görmemektedir. Böyle olması da doğaldır. Türkiye'nin niyeti biz vatandaşlarının da malumu olduğu üzere kimsenin egemenliğinin ihlal edilmesi değildir. Aksine Türkiye'nin egemenlik haklarına ihlallerde bulunmaktadır. Ancak ne uluslararası akademide ne de uluslararası medyada Türkiye'nin haklılığına dair yayın bulmak pek mümkün değildir. Bunun nedeni de maalesef Türkiye'nin onların “dünyası”nda anlaşılır bir aktör olmamasından kaynaklanmaktadır.

Toparlamak gerekirse Çin'in tehdit olarak algılanmasındaki nedenlerin Çin'in “dünyasında” bir karşılığı olmadığı görüşündeyim. Tıpkı Endonezyalı kitapçıda Dostoyevski'nin bir karşılığı olmadığı gibi. Bu doğrultuda Çin dünya için bir tehdit midir değil midir sorunun cevabı ise nereden baktığınıza göre değişmektedir. Sizce Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi haklı iken haksız duruma düşüren Batı'nın Çin ile ilgili önermelerine itibar edilebilir mi?

Çin'in Barışçıl Yükselişinde Ortadoğu'nun Yeri

Şeyma Kızılay*

“

Çin dış politikasının temeli ise 1950'li yıllarda ortaya konulan “Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi” konseptidir.

”

Büyük ve köklü bir imparatorluk geçmişi bulunan Çin, 1949 yılında Mao Zedong önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) adını alarak uluslararası alanda yıllar içerisinde etkisini artıran bir aktör haline gelmiştir. Ülke içi dinamiklerle birlikte konjonktürel gelişmelerden de oldukça etkilenen ve dış politikasını şekillendiren Çin, özellikle 2000'li yıllarda uluslararası alanda yükselişe geçmiş ve güçlenmiştir. Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından tehdit olarak görülen bu yükselişte büyük güçlerin bir mücadele alanı olarak Ortadoğu coğrafyasının oynadığı rol incelenecektir. Çin için Ortadoğu ticari partnerlerin bulunduğu bir alan olmakla birlikte bölgedeki enerji kaynakları, Arap-İsrail sorunu, Arap Baharı gibi faktörler Çin dış politikasını etkilemektedir. Barışçıl yükseliş konsepti ve Kuşak-Yol Projesi stratejilerinde Ortadoğu Çin için önem teşkil etmektedir. Ortadoğu'nun Çin'in politikalarındaki yerine geçmeden önce Çin dış politikasına kısaca değinelim.

Çin Dış Politikasının Temel Dinamikleri

Çin'in uluslararası alanda aktif bir aktör olarak kendini göstermeye başlaması 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. 1971 yılında Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde Çin'in tek meşru

* Doktora, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları, kizilay.eylul@gmail.com

temsilcisinin ÇHC olduğunun kabul edilmesiyle Çin uluslararası alanda resmen tanınmış ve uluslararası ilişkilerde aktif olmuştur. Dış dünyaya açılmaya başlayan Çin çok yönlü bir dış politikaya yönelerek küresel ve bölgesel aktörlerle ilişkilerin geliştirilmesine dikkat etmiştir.¹ Çin dış politikasında belirleyici etken olan unsurlardan ilki; Konfüçyüs geleneğidir.² Bu gelenek kapsamında kendi kendini yönetmenin erdemi ve başkalarının iç işlerine karışmama prensibi benimsenmektedir. İkinci olarak sosyalizm öne çıkmaktadır. Çin dış politika uygulamalarında kolektivist anlayışın yansımaları görülmektedir. Üçüncü olarak ortak geçmiş olgusu Çin için önemli bir unsur olarak dış politikada belirleyicidir. Aynı zamanda ABD'nin uluslararası alandaki hegemon pozisyonu ve etkinliğinden duyulan rahatsızlık da etkilidir.³

Çin dış politikasının temeli ise 1950'li yıllarda ortaya konulan "Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Beş İlkesi" konseptidir. Bu ilkeler; ülkelerin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliğine saygı gösterme, başka ülkelerin iç işlerine karışmama, karşılıklı saldırmazlık, ortak çıkar doğrultusunda işbirliği ve barış içinde birlikte yaşamak olarak belirtilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin dış politikasında temel hedefler; ekonomik

¹ Halil Kürşat Aslan, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", *Akademik ORTADOĞU*, Cilt 9, Sayı 1, 2014, s. 32.

² Konfüçyüs geleneği; Çin kültüründe kadim bir gelenek olan bu anlayış politik ahlak sistemi olarak nitelendirilmekle birlikte barış toplumu oluşturmayı hedefleyen bir siyasal sistem olarak tanımlanmaktadır. Ahlak anlayışını iyilik/erdemlilik ve bilgi ile uyumun sağlanabileceği iki temele dayandıran Konfüçyüsçülük erdem ve ahlaka önem vermektedir. Çin'in tarihinde varlığını yıllardır sürdüren bu öğretinin ülkenin dış politika duruşuna da etki etmektedir. Sosyal uyum, barış içinde yaşama prensiplerini içeren ilkeleri barındıran dış politika stratejileri öğretiden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemre Pekcan, Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 71, No 4, 2017, 1127-1155.

³ Aslan, a.g.m.

modernleşme, gelişme ve barışçıl yükseliş olmuştur. Çin gelişiminin ve yükselişinin bir tehdit olmadığını aksine bir fırsat olduğunu ifade ederek, ülkelerin güvenlik endişesi yaşamamaları gerektiğini belirtmiştir. Günümüz dünyasında ise siyasi istikrar ve ekonomik büyüme Çin'in temel dış politika hedeflerini oluşturmakta olup Çin'deki yönetimin istikrarına zarar verecek ve içerdeki ayrılıkçı hareketleri etkileyerek onları destekleyecek bir uluslararası ortamdan uzak durmaya dikkat edilmektedir.⁴

2000'li yıllarda Çin dış politikasında "Barışçıl Yükseliş" kavramından çok sık söz edilir olmuş, Çin bölgesel ve küresel güçlerle kurduğu ekonomik ilişkiler ile yükselen güç olarak tanımlanmıştır. Özellikle ABD başta olmak üzere kimi çevrelerce tehdit olarak görülen bu yükseliş Çin'in artırdığı etkisini "barışçıl" tanımlaması ile sevimli göstermeye çalışması olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar bu yükselişin ne derece "barışçıl" olduğu bir tartışma konusu olsa da genel anlamda söylemsel pratikler kapsamında "barışçıl" olarak değerlendirilmektedir.

Çin Dış Politikasında ve Barışçıl Yükselişte Ortadoğu

Modern tarihlerinde Batı sömürgesine olan karşıtlık konusunda aynı denklemde bulunan Ortadoğu ve Çin temel olarak ekonomik düzlemde ilişkiler kurarak yakınlaşmışlardır. Ortadoğu'yu Çin için önemli hale getiren etkenler arasında en önemli unsuru enerji oluşturmaktadır. Petrol konusunda kendisine yeten Çin sonraki yıllarda dışa bağımlı hale gelmiş, bu nedenle Ortadoğu'nun önemi Çin nezdinde artmıştır. Aynı zamanda bölge ile

⁴ Çağdaş Üngör, "Çin ve Ortadoğu: Geleceğin Küresel Gücü Bölgeye Nasıl Bakıyor?," Küresel ve Bölgesel Güçlerin Ortadoğu Politikaları Arap Baharı ve Sonrası, Ed. Tarık Oğuzlu ve Ceyhan Çiçekçi, Nobel Yayınları, 2019, s. 88-89.

gerçekleşen silah ticareti ve artan yatırımlar da Ortadoğu'yu önemli kılmaktadır.⁵

Çin ile bölge ülkelerinin ilişkilerini geliştirmesinde 1955 tarihli Bandung Konferansı etkili olmuştur. Soğuk Savaş'ın devam ettiği dönemde 20 Asya ve Afrika ülkesinin katıldığı konferansta bağlantısızlar hareketinin temelleri atılmış ve kabul edilen bildiri de sömürgecilik karşıtlığı, dünyada barış ve işbirliğinin geliştirilmesi konularına yer verilmiştir. 1956 yılında meydana gelen ve Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a karşı hareket gerçekleştirmesiyle büyük sonuçlara sebep olan Süveyş Krizi sırasında Çin, 1949'da kuruluşunun ardından ilk diplomatik ilişki kurduğu bölge ülkesi olan Mısır'ın yanında yer almıştır. 1956 yılında Mısır ÇHC'yi tanıyan ilk Arap ülkesi olmuş ve iki ülke arasında ilk resmi temaslar sağlanmıştır.⁶ Bu dönemlerde bölge ülkelerinin Batı emperyalizmi ile olan mücadelesini destekleyen Çin, Arap dünyası ile ilişkilerinde; tarafsızlık politikaları ve barış yanlısı uygulamaların desteklenmesi, Arap ülkelerinin iç işlerine karışılmasını önlemek ve herhangi bir işgalin yaşanmaması, bölge ülkeleri arasındaki sorunların çözümlerinde barışçıl yöntemlerin uygulanabilmesini sağlamak ilkeleri temelinde hareket etmiştir.⁷

⁵ Michael Singh, , "Chinese Policy in the Middle East in the Wake of the Arab Uprisings", *The Washington Institute for Near East Policy*, December 2014, s.1.

⁶ Massoud Daher, "China and the Middle East: Establishing a New Partnership", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Vol. 3, No. 1, 2009, s. 18.

⁷ Giray Fidan, , "Çin-Arap Dünyası İlişkileri: Eski Köye Yeni Adet", *21. Yüzyıl*, Sayı 27, Mart 11, s.56.

Çin'in temel dış politika hedeflerinden olan ekonomik büyüme ve istikrarda temel parametre olarak öne çıkan ham madde ve enerji ihtiyacı ve bunun makul fiyatlarla sağlanması kapsamında Ortadoğu ülkeleriyle kurulan ilişkilerin önemi artmıştır. Kuveyt, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin, Çin'e giren petrolün büyük oranını oluşturması Çin'in dış politikalarında Ortadoğu'yu üst sıralara taşımasını sağlamıştır. Bölgede emperyal bir geçmişinin olmaması, Batı ve ABD'ye karşı dengeleyici güç olarak görülmesi, ekonomik ortaklık ve işbirliği söylemleriyle bölge ülkelerinin ticari bir partner olarak gördüğü Çin ile kurulan ilişkiler Çin'in daha etkili adımlar atmasına etki etmiş ve neden olmuştur. Özellikle İran, Mısır ve Suudi Arabistan ile enerji nedeniyle ilişkilerini geliştiren Çin, 2009 yılında ABD'nin önüne geçerek Suudi petrolünün en büyük alıcısı durumuna gelmiştir.⁸ Aynı zamanda sorunların barışçıl çözümünü ve işbirliğini savunan Çin'in Filistin-İsrail konusunda Arap ülkelerini destekleyen ve sorunda 1967 öncesi sınırların temel alındığı, başkentin Doğu Kudüs olarak kabul edildiği bir çözümü desteklemesi onu Arap ülkeleri nezdinde Batı'ya ve ABD'ye göre öne geçirmiştir.

Bölge ülkeleriyle temelde enerji ithalatı üzerinden kurulan ilişkiyle birlikte Çin bölgeye yönelik olarak yumuşak güç unsurlarını da kullanmıştır. Çin'in bölgeye yönelik politikaları ve yatırımları kapsamında sahip olduğu olumlu imaj Çin'e ve kültürüne karşı bir ilgiyi de beraberinde getirmiştir. Bununla ilgili olarak Çin birkaç ülkede Konfüçyüs Enstitüleri açmıştır. İlk olarak 2006 yılında

⁸ Üngör, a.g.e.

“

Ortadoğu'yu Çin açısından önemli kılan diğer unsur Kuşak Yol Girişimi ile bölgenin jeo-stratejik öneminin daha değerli hale gelmesidir.

”

Beyrut'ta açılan enstitüyü sonrasında Tahran ve Türkiye izlemiştir.⁹

Ortadoğu'yu Çin açısından önemli kılan diğer unsur Kuşak Yol Girişimi ile bölgenin jeo-stratejik öneminin daha değerli hale gelmesidir. Petrolün ulaşımında ABD egemenliğinin bulunduğu Basra Körfezi, Hint Okyanusu, Malakka Boğazı gibi noktaların kullanılmak zorunda kalınması jeopolitik olarak Çin için risk içermiş ve Kuşak Yol Girişimi'nde (Belt and Road Initiative-BRI) bununla ilgili çabalar gözlenmiştir. Xi Jinping döneminde ortaya atılan, Çin ile Avrupa'nın denizden ve karadan bağlanmasını ve kıtalararası hızlı dolaşımı amaçlayan proje sayesinde Orta Asya, İran ve Türkiye üzerinden karayoluyla; Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Akdeniz üzerindeki liman kentlerinin kullanılması ile denizden bağlantı sağlamak amaçlanmıştır. Barışçıl yükselişin ticari ve ekonomik ayağını ifade eden projenin diğer bir amacı ise ekonomik olarak büyük bir faaliyet olan bu girişimle ABD'nin baskın olduğu uluslararası alanda etki oluşturmaktır. Projenin geçtiği ülkeler ile kurulacak olan ilişkiler Çin'in ABD etkinliğinin azaltılması amacına da hizmet etmektedir.¹⁰

Çin'in Avrupa'ya ulaşımını sağlaması bakımından bölgenin jeostratejik öneminin daha da artmasının yanında proje Ortadoğu ülkelerince de olumlu karşılanmıştır. Söz konusu proje bölge ülkelerinin politikalarına etki etmiş ve yeni fırsatlar sunmuştur. Bu

⁹ Hatice Çelik, Çin'in Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 97, 2020, s. 40.

¹⁰ Fatma Şura Bahsi Koçer, "Çin'in İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol", *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, Vol 5, Issue: 17, 2019, 622.

bağlamda Suudi Arabistan Çin-Pakistan ekonomik koridoru kapsamında Pakistan'a kredi ve yatırım desteği önermiştir.¹¹

Kuşak Yol Projesi'yle ve dolayısıyla Çin'in çıkarlarıyla ilgisi bulunan önemli Ortadoğu gelişmesi 2010'da başlayan Arap Baharı süreci olmuştur. Temel dış politika çizgisi kapsamında ülkelerin iç işlerine karışmama prensibine önem veren ve kendi iç işlerine karışılmasını istemeyen Çin açısından hem Ortadoğu bölgesinde hem de küresel düzeydeki etkileriyle, uluslararası ilişkilerde dönüm noktası olarak görülen Arap Baharı süreci dış politikada belirleyici faktörlerden biri olmuştur.

Bölge ülkelerindeki istikrarsızlıklar Kuşak Yol Projesi'nin güvenliğini etkilemektedir. Diğer yandan ulusal çıkarların sürdürülmesine dikkat edilmiştir. Suriye'de iç karışıklıkların çıkması Çin'in bu ülkeyle olan askeri işbirliği mevzusunda önem teşkil etmiştir. Suriye'deki sorunların çözümü konusundaki önerileri Çin'in temel politik hedefleri doğrultusunda olmuş ve ülkenin geleceği konusunda halkın dikkate alınmasını, barışçıl çözümü ve ulusal uzlaşmayı desteklemiştir. İstikrarsızlığın Çin açısından riskleri bulunmakla birlikte Suriye'deki olası bir yeniden yapılanma süreci Çin'e ekonomik fırsatlar sunacağı için rejimle kurulan ilişkiler koparılmayarak ileriki dönemler için ortak olma hali devam ettirilmeye çalışılmaktadır.¹²

Başlarda pek önemsenmeyen bu halk hareketlenmelerine yönelik Çin'in bakışı, Mısır ve Tunus'ta var olan yönetimlerin

¹¹ Çelik, a.g.m., s.41.

¹² Çelik, a.g.m., s. 44-45.

devrilmesi sonucu farklılaşmıştır. Kendi içinde internet hareketlenmelerinin ortaya çıkmasıyla Çin'de "Mısır" ve "Kahire" kelimelerinin internette aranması yasaklanmıştır. Bu durum Çin'in kendi içinde de bu tarz hareketlenmelerin oluşmasından duyduğu endişeyi göstermekteydi. Aynı zamanda böyle zor süreçlerin yaşandığı bir dönemde Çin'in bölge ülkeleri tarafından nasıl algılandığını ortaya koyan gelişme Suriye'de yaşananlara karşı alınan tavırlarda kendini göstermiştir. Arap Baharı'nın iç savaş etkisi yarattığı Suriye'de İran ve Suudi Arabistan farklı görüşleri dolayısıyla karşıt taraflarda yer almış, fakat Çin'in ekonomik işbirliği içerisinde olduğu bu iki ülke rakip olmalarına karşın Çin ile olan ortaklıkları olumsuz etkilenmemiştir.¹³

Ortadoğu ile ilişkileri ve bölgeye yönelik politikasında Çin'in dikkate aldığı bir husus da içinde barındırdığı, Müslüman nüfusun bulunduğu Sincan Uygur Özerk Bölgesi'dir. Ortadoğu'daki radikal hareketler, ayrılıkçı politikalar Çin'de bölgeyi kontrol etme isteği uyandırmaktadır. Rusya ve ABD gibi küresel güçlerin bölgedeki etkinlikleri Ortadoğu'daki radikal hareketleri kontrol etmek ve bölgede nüfuz oluşturmak konusunda Çin'i tetiklemektedir.

Barışçıl yükselişin Ortadoğu'daki yansımasının temel unsuru olan Kuşak Yol Girişimi ile bölgenin öneminin nasıl arttığı Çin'in 2016 yılında açıkladığı Arap Politika Metni'nde belirtilmiştir. Söz konusu metinde Arap ülkeleri, barışçıl kalkınma izlemede, gelişmekte olan ülkelerle işbirliği kurmada ve merkezinde kazan-kazan işbirliğinin bulunduğu uluslararası ilişkilerin

¹³ Üngör, a.g.e.

oluşturulmasında önemli ortaklar olarak nitelenmiştir. Ortak kalkınma ve işbirliğinin geliştirilmesi için adalet ve çıkar odaklı bir yaklaşım izleneceğinin belirtildiği metinde Arap ülkelerinin kalkınma ve istikrarının destekleneceğine yer verilmiştir.¹⁴

Yine adı geçen belgede Kuşak Yol Girişimi kapsamında Çin'in bölge ülkeleriyle kalkınma stratejileri geliştirerek altyapı inşası, ticaret ve yatırımın kolaylaştırılması, nükleer güç ve tarım ve finans alanlarında işbirliği yapmayı teşvik edeceği üzerinde durulmuştur. Siyasi işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla üst düzey ziyaretler, temel çıkarlar ve ilgiler kapsamında işbirliğinin önemi dile getirilmiş; yatırım ve ticaret ortaklığı kapsamında üretim ve yatırım ortaklıkları, Arap ülkelere kredi desteği sağlanması, enerji alanında konsensüs oluşturulması gibi konular ele alınmış, kültürel olarak ise, sağlık alanında destek, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kültürel işbirliği üzerinde durulmuştur. Bunlarla birlikte askeri ziyaretler, personel değişimi, ortak askeri tatbikatlar, terörle mücadelede destek gibi konular da işbirliğini geliştirecek dinamikler arasında sayılmıştır.¹⁵

Karşılıklı ziyaretler konusunda önem taşıyan bir gelişme de Xi Jinping'in 2016 yılında gerçekleştirmiş olduğu Ortadoğu turudur. Suudi Arabistan, Mısır ve İran'ı ziyaret eden Xi Jinping ülkesine döndüğünde söz konusu ülkelerle 14'ü Suudi Arabistan, 17'si İran ve 21'i Mısır ile olmak üzere toplam 52 işbirliği metni imzalamış bulunmaktaydı. Bu Ortadoğu turunu önemli yapan bir

¹⁴China's Arab Policy Paper (2016), Beijing, China

http://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm Erişim: 12.10.2020.

¹⁵ *Ibid.*

başka nokta ise Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ortak petrokimya rafinerisi yapımı projesinin başlatılmasıdır. YASREF (Yanbu Aramco Sinopec Refining Company, Yanbu Aramco Sinopec Rafine Şirketi) isimli proje Çin'in Suudi Arabistan'daki en büyük yatırım projesi olma özelliğini taşımaktadır. Turdaki bir diğer ülke olan Mısır ile ilişkilerin boyutunu anlatan gelişme ise 2016 yılının Çin'de Mısır kültürü yılı, Mısır'da ise Çin kültürü yılı olarak kabul edilmesi olmuştur.¹⁶

Ortadoğu gelişmeleri dışında barışçıl yükseliş ile ilgili olarak Çin'in attığı adımlar ve oluşturduğu politikalar kapsamında bir takım yeni girişimler de söz konusu olmuştur. Kuşak Yol Girişimi'nin açıklanmasının ardından Çin, Arap ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde derinlik sağlanması ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla hareket ederek bu yönde adımlar atmıştır. Bu kapsamda üst düzey ziyaretler, ortaklıklar, destek ve yatırımlar artmıştır. Xi Jinping'in 2018 Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ziyaretinde ikili ilişkiler bağlamında BAE ile 2012'de kurulan stratejik ortaklık derinleştirilerek kapsamlı stratejik ortaklık ilişkisine yükseltilmiştir.¹⁷

Kuşak Yol Girişimi'ne katkıda bulunması adına iki çok taraflı girişim Çin Arap Devletleri İşbirliği Forumu (CASCF) ve Çin-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Stratejik Diyalogu öne çıkmaktadır. Bu girişimler Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle kurduğu ilişkilerin Kuşak Yol Projesi ile ilişkili olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır. Kuruluşu 2004 yılında gerçekleşen CASCF devam eden yıllarda

¹⁶ Çelik, a.g.m., s. 42.

¹⁷ Jonathan Fulton, China's Changing Role In The Middle East, *Atlantic Council Policy on Intellectual Independence*, ISBN-13: 978-1-61977-590-9, 2019, s. 4.

bölge ülkeleri ile Çin'in ilişkilerini şekillendiren etkenlerden biri olmuştur. Özellikle 2018 yılında bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen toplantı uluslararası alanda daha çok ses getirmiştir. Bu toplantıyı önemli yapan unsur; Çin'in Ortadoğu'da istikrarın sağlanması hedefiyle ilgili olarak kalkınmaya yönelik bir taahhütte bulunmasıdır. Söz konusu taahhütler; bölgede yeniden inşaya ihtiyacı olan yerler için 20 milyar dolar, bölgenin finans sektörü için 3 milyar dolar, sosyal istikrarın desteklenmesi adına 150 milyar dolar ve Yemen, Suriye, Ürdün ve Lübnan'a insani yardım ve yeniden yapılanma için 90 milyar dolar ayrılmasıdır.¹⁸

CASCF 2018 yılında gerçekleşen 8. Başkanlık toplantısı Çin-Arap ilişkileri açısından başka bir girişimin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Söz konusu toplantıda Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi endüstriyel park-liman ara bağlantısı ile iki tekerlek ve iki kanat yaklaşımından bahsetmiştir. Bu plana göre; endüstriyel park ara bağlantısı bölgesel sanayi parkları ile Çin'in önemli limanları arasında kurulacak bir bağlantıyı işaret etmektedir.¹⁹ Planda bahsedilen endüstri park alanları; BAE Abu Dabi'deki Hayfa Limanı Serbest Ticaret Bölgesi, Umman'daki Özel Ekonomik Bölge Kurumu, Suudi Arabistan'da bulunan Birincil ve Alt Sanayiler için Jazan şehri, Mısır'da Süveyş bölgesinden oluşuyor. Limanlar ise; Abu Dabi Hayfa Limanı, Cibuti Halk Kurtuluş Ordusu Destek Üssü ve Mısır Port Said limanı.²⁰ Enerji işbirliği alanına hizmet edecek olan iki tekerlek yaklaşımı Çin ile

¹⁸ Fulton, s. 6.

¹⁹ Wang Yi, Wang Yi: China and Arab States Should Jointly Forge the Cooperation Layout Featuring "Industrial Park-Port Interconnection, Two-Wheel and Two-Wing Approach" 7 Ekim 2018, <http://www.china-un.ch/eng/wjyw/t1576567.htm> Erişim: 13.10.2020.

²⁰ Fulton, s. 7.

Arap devletleri arasındaki stratejik işbirliğinin enerji alanında geliştirilmesi, petrol, gaz ve karbon enerjisindeki işbirliğinin birleştirilmesi anlamına gelmekte. Diğer yandan iki kanat ise yapay zeka ve mobil iletişim alanlarındaki işbirliğini içermektedir. Söz konusu bu girişimler Kuşak Yol Girişimi'nin ortak inşasına katılmak için oluşturulan faaliyetler olmakla birlikte Arap Yarımadası'nın Çin açısından önemini artıran gelişmeler olarak görülmektedir.²¹

Arap olmayan bölge ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirmeye ve korumaya çalışan Çin bir yandan olumlu ve artan bir ivmeyle işbirliklerini geliştirmeye çalışırken bir yandan da olası risklerden kaçınmaya dikkat etmektedir. Bölgedeki stratejik konumu ve Akdeniz'e farklı bir çıkış noktası olarak görülen İsrail, Çin açısından sahip olduğu önemle birlikte, kurulacak ilişkilerin Arap ülkeleriyle olan ilişkilere olumsuz yansıtacağı yönünde bir risk barındırmaktadır. Son zamanlardaki Arap ülkeleri-İsrail normalleşme anlaşmaları ile bu risk bir nebze azalmış görünüyor. İşbirliğinin ticari olarak yürütülüyor olması belki de düşünüldüğü kadar olumsuz yaratmayacaktır. Diğer yandan Çin'in son yıllarda ticari ilişkilerinin önemli oranda arttığı Türkiye önemli bir ülke olarak öne çıkıyor. Türkiye ile ilişkilerde tedirginlik yaratan faktör ise Türkiye'nin Sincan'daki Uygur Türkleri ile ilgili olarak Çin'i güçlü biçimde eleştirmesidir. Bölge ülkelerinden İran da Çin'in dikkate aldığı bir aktör. Yiwu-Tahran arasında direkt demir yolu hattı kurulacak kadar olumlu ilişkilerin kurulduğu bu ülkeyle işbirliğinde risk barındıran husus ise diğer bölge ülkelerinde

²¹ Wang Yi.

meydana gelen endişe ve ABD-Çin ilişkileri kapsamında değerlendiriliyor.²²

Değerlendirme

Saldırganlıktan uzak olma, barışçıl politikalar izleme, işbirliği ve iletişim odaklı ilişki geliştirme, ülke bütünlüğü ve iç işlere karışılmaması ilkelerini içeren ve ekonomik gelişme odaklı olan, uluslararası alanda yükselme politikasında Çin, Ortadoğu gelişmeleri karşısında ilkelerine yönelik uygulamalarda bulunmuş ve enerji transferi odağında bölge ülkeleriyle ticaret ağırlıklı ilişkiler geliştirmiştir. Bu minvalde bölgenin istikrarı ve denge Çin'in enerji ticareti açısından oldukça önemli. Bununla birlikte meydana gelen halk hareketlerinin ve ayrılıkçı faaliyetlerin kendi coğrafyasına yansımalarından duyduğu endişe Çin'in politikalarına etki eden bir unsur olarak kendini gösteriyor.

Ortadoğu ile ilişkiler ve bölgeye yönelik politikalarda iki temel önüne çıktığı görülmekte. Enerji ve enerji güvenliği bu temel ilk unsuru. Enerji arzının sağlanmasında ulaşım güvenliğine dikkat edilmesi, ulaşım yollarının bölge hareketliliklerinden olumsuz etkilenmemesi Çin açısından hayati öneme sahip. Barışçıl yükseliş stratejisinde ekonomik gelişmenin üst seviyede tutulduğu Pekin yönetiminde ekonomik gelişmenin önünü kesecek olumsuzlukların meydana gelmesi Çin halkının refahının bozulması, ordu modernizasyonunun durması ve hatta rejimin devamlılığını tehdit demek. Dolayısıyla enerji Çin için yalnızca ekonomi anlamına gelmiyor. Bu durum Ortadoğu'nun Çin nezdindeki stratejik önemini oldukça artırıyor.

²² Fulton, s. 7-8.

“

ABD ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzu ve bölge istikrarına olan etkisi yükselen bir güç olarak Çin'i bu konuda politika oluşturmaya yönlendirmiştir.

”

Bölgeye yönelik politikalarında Çin açısından ikinci temeli Kuşak Yol Girişimi oluşturuyor. Önemi, etkisi, kapsamı ve amaçları bakımından önem teşkil eden proje ile barındırdığı geçiş yolları sayesinde Ortadoğu'nun jeostratejik konumu Çin dış politikası ve çıkarları noktasında değerli hale gelmiştir. Dolayısıyla bu noktaların güvenliği de artık Çin için daha önemli.

Bu iki temele son zamanlarda üçüncü bir unsur daha eklemek mümkün. Ortadoğu'da küresel güçlerin rekabeti ve etkinliği Çin'i bu konuda da hareket etmeye yönlendirdi. ABD ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzu ve bölge istikrarına olan etkisi yükselen bir güç olarak Çin'i bu konuda politika oluşturmaya yönlendirmiştir. Aynı zamanda barışçıl yükselişiyle Çin dünyada etkili bir güç olma amacı da taşımaktadır. İnsani yardımları, ekonomik yatırımları ve işbirlikçi söylemleri Ortadoğu ülkelerince müdahalesizlik vurgusu yapan Çin'i öne çıkarıyor ve ülkenin olumlu imajına katkı sağlıyor. Diğer güçlerden farklı olarak askeri unsurlarla değil ekonomik faktörlerle hareket etmesi de bölgesel güç Çin algısındaki olumlu etkenlerden biri.

Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişi: Gerçeklik mi Ütopya mı?

Hasan Aydın*

“

Bir iç mesele olarak görülen Tiananmen Meydanı'nda yaşanan olayların Batılılar tarafından eleştirilmesi ve çeşitli yaptırım girişimlerinin söz konusu olması Pekin yönetimini Batı'dan uzaklaştırırken, bir alternatif olarak Afrika'ya daha fazla yakınlaştırmıştır.

”

Francis Fukuyama'nın “Tarihin Sonu” makalesinde¹ zaferini ilan ettiği liberal dünya düzeninden farklı bir sisteme sahip olmasına karşın, ekonomik olarak hızla büyüyen ve siyasi olarak dünyanın birçok farklı bölgesinde nüfuzunu derinden hissettiren Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir sonraki adımı ne olabilir? Komşuları ile bazı sınır problemleri yaşayan ve Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) kaygılandırırçasına küresel bir aktör olarak etkisini günbegün arttıran Pekin yönetimi uluslararası sistemin istikrarını tehdit eden bir güce dönüşebilir mi? İyimser olanlar Çin'in içine doğduğu küresel sistemin ve tesis ettiği ekonomik ilişkilerin Pekin yönetiminin -varsa- siyasi ihtiraslarını dengeleyeceğini, bu devletin sistemdeki varlığını barışçıl bir tarzda sürdürmek zorunda kalacağını ileri sürmektedir.² Bu noktadan hareketle, ülkenin Deng Xiaoping döneminden itibaren yapılan reformların ardından zaman içerisinde Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlara üye olması da devlet yöneticilerinin bu yöndeki iradesini ortaya koymaktadır. Madalyonun diğer yüzüne bakıldığı takdirde, kötümser olanlar ise her geçen gün büyüyen Çin'in er

* Doktora, Şangay Üniversitesi, Küresel Çalışmalar Programı, hsn-aydin@hotmail.com

¹ Söz konusu makalenin tamamı için bkz: Francis Fukuyama, “The End of History?”, *The National Interest*, Sayı 16, Yıl 1989, ss. 3-18.

² Walter Russel Mead, “Imperialism Will Be Dangerous For China”, *Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/imperialism-will-be-dangerous-for-china-1537225875>, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

ya da geç mevcut uluslararası sistemin temel dinamiklerini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyen revizyonist bir güce dönüşeceğini iddia etmektedir.³

Çin'in yükselişi konusunda kötümser olanların ortaya attığı görüşler bu ülkenin komşuları başta olmak üzere bölgesel ve küresel etkileri haiz birçok aktörü endişeye sevk etmektedir. Pekin yönetimi ise süregelen yıllar boyunca biriken bu endişeleri gidermek için “herkesin kazanacağı bir uluslararası ilişkiler sistemi” fikrine her fırsatta vurgu yapmakta⁴, bir nevi komşularına ve uluslararası toplumun diğer üyelerine Çin'in yükselişinin kendileri için bir tehdit oluşturmadığı ya da oluşturmayacağı mesajını vermektedir. İlk kez Çin'in bir önceki devlet başkanı Hu Jintao tarafından kullanılan, daha sonra Çinli düşünür Zheng Bijian tarafından geliştirilen “Barışçıl Yükseliş” fikri -ya da stratejisi- Pekin'in emperyalist ve revizyonist bir güce dönüşeceğine ilişkin iddialar karşısında önemli bir karşı-argüman sunmaktadır. Hegemonya kurma karşıtı ve evrensel ticari değerleri içselleştiren bir anlayışla bütünleşerek Çin halkını fakirlikten kurtarmayı amaçlayan bu fikir, büyük oranda askeri güce dayanan geleneksel dış politika araçlarına bir alternatif

³ Khairulanwar Zaini, “China as a Selective Revisionist Power in the International Order”, *ISEAS*, https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2019_21.pdf, Sayı 21, 05.04.2019, s. 2-3, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

⁴ Behzad Abdollahpour, “China's ‘win-win’ development strategy will prevail”, *Asia Times*, <https://asiatimes.com/2019/10/chinas-development-policies-in-70-years-perspective/>, 02.10.2019, Erişim Tarihi: 20.10.2020. ; “China President Xi says goal of Belt and Road is advance win-win cooperation”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-xi-idUSKCN1S205Z>, 26 Nisan 2019, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; “China emphasises win-win cooperation with Africa”, *New Vision*, <https://www.newvision.co.ug/news/1485058/china-emphasizes-win-win-cooperation-africa>, 03.09.2018, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

olarak geliştirilen yumuşak güç anlayışına odaklanmaktadır.⁵ Dikkatle incelendiğinde, yirmi birinci yüzyılın şartlarında ortaya çıkan barışçıl yükseliş stratejisi -ya da fikrini- Çin'in 1952 yılından bu yana dış politikasında sık sık dillendirdiği beş temel prensip -egemenliğe saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine karışmama, karşılıklı fayda ve eşitlik temelinde iş birliği, barış içinde bir arada yaşama- çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.⁶

Pekin yönetiminin yirmi birinci yüzyılda zirve yapan ekonomik sıçrayışından en fazla etkilenen coğrafyalardan biri Afrika'dır. Zira üreten her devlet gibi Çin'in de üretim sirkülasyonunun devamı için ham madde teminine ve ürünlerini satacak uygun pazarlara ihtiyaç duyduğu göz önüne alındığında, zengin kaynakları ve toplamda 1,2 milyarı aşkın nüfusuyla kıta ülkeleri Çinli üreticiler ve iş insanları için ihtiyaçlarını karşılayabileceği önemli bir alternatif durumundadır. Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin tarihsel seyri incelendiğinde, bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Bu ülkenin Afrika ülkeleri ile olan ticaret hacmi son yirmi yılda yaklaşık yirmi bir kattan fazla artarak 10 milyar dolardan 208 milyar dolara yükselmiştir.⁷ Üstelik, Pekin yönetimi, enerji ihtiyacının yaklaşık %14'ünü Afrika'da bulunan Angola (%9,5), Demokratik Kongo Cumhuriyeti

⁵ Yusuf Sayın, "Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi ve Çin'in Dış Politikasında Dönüşüm", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29, Yıl 2013, s. 230.

⁶ Ankit Panda, "Reflecting on China's Five Principles, 60 Years Later", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2014/06/reflecting-on-chinas-five-principles-60-years-later/>, 26.06.2014, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

⁷ "Data: China-Africa Trade", *China Africa Research Initiative*, <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Jevans Nyabiage, "China's trade with Africa grows 2.2 per cent in 2019 to US\$208 billion", *South China Morning Post*, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3046621/chinas-trade-africa-grows-22-cent-2019-us208-billion>, 18.01.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

(%2.3) ve Libya'dan (%2) karşılamakta⁸, kıtaya yaptığı yatırımlarda enerji ve ulaşım gibi sektörlere öncelik vererek bu alanda kayda değer bir boşluğu doldurmaktadır.⁹ 2009 yılında ABD'yi geçerek kıtanın en büyük ticaret ortağı olma vasfını ele geçiren Çin'in bu başarısında, yirmi birinci yüzyılın başından bu yana her üç yılda bir düzenli olarak gerçekleştirdiği ve Afrika'daki etki alanını genişletmek isteyen diğer birçok ülkeye örnek teşkil eden Çin Afrika İş Birliği Forumu'nun (FOCAC) rolü büyüktür. FOCAC toplantıları vesilesiyle ticaretten yatırımlara, finansmandan dış politikaya kadar birçok alanda yapılan anlaşmalar Pekin yönetiminin Afrika'yla ilişkilerini daha kurumsal bir hale getirmesine yardımcı olmaktadır.¹⁰

Batılı devletlerin Çin'e yönelik dışlayıcı yaklaşımı Pekin yönetiminin Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinin önemini daha da arttırmaktadır. Örneğin bir iç mesele olarak görülen Tiananmen Meydanı'nda yaşanan olayların Batılılar tarafından eleştirilmesi ve çeşitli yaptırım girişimlerinin söz konusu olması Pekin yönetimini Batı'dan uzaklaştırırken, bir alternatif olarak Afrika'ya daha fazla yakınlaştırmıştır.¹¹ Çin'in Batılılar tarafından sürekli olarak insan hakları ihlalleri ile suçlandığı bir ortamda,

⁸ Daniel Workman, "Top 15 Crude Oil Suppliers to China", *World's Top Exports*, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/>, 20.08.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

⁹ Myriam Dahman-Saïdi, "Chinese Investment In Africa", *BSI Economics*, <http://www.bsi-economics.org/220-chinese-investment-in-africa-part-2>, 21.11.2013, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

¹⁰ Ragıp Kutay Karaca ve Müge Yüce, "Çin'in Afrika Kriz Bölgelerindeki Dış Politikasının Analizi: Darfur ve Güney Sudan Örnekleri", *Siyasal: Journal of Political Sciences*, Cilt 29, Sayı 1, Mart 2020, s. 13.; "About FOCAC", *Forum on China Africa Cooperation*, http://www.focac.org/eng/ltjj_3/ltjz/, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

¹¹ Yun Sun, "Africa in China's Foreign Policy", *Brooking Institution*, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/africa-in-china-web_cmg7.pdf, Nisan 2014, s. 4, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

Afrika'da yer alan -ve BM tarafından tanınan- 54 ülkenin uluslararası forumlarda ellerinde bulundurdukları oy potansiyeli Çin-Afrika ilişkilerinin muhtevasını derinden etkilemektedir. Zira Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1971 yılında gerçekleşen Birleşmiş Milletler (BM) oylamasında Tayvan'ın yerine ülkenin tek meşru temsilcisi seçilmesinde Afrika ülkelerinden gelen 26 oyun katkısı göz önünde bulundurulduğunda, kıta ülkelerinin bahsi geçen oy gücü daha iyi anlaşılacaktır.¹² Günümüzde de Pekin yönetimiyle yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler içerisinde bulunan birçok Afrika ülkesi BM'de yapılan oylamalarda Çinlilerin lehine oy kullanmaktadır. Sözelimi Doğu Türkistan, Tibet ya da Hong-Kong ile ilgili insan hakları ihlali iddialarına ilişkin oylamaların Çin lehine bertaraf edilmesinde Afrikalı devletlerin önemli bir kısmının Pekin yönetiminin çıkarları doğrultusunda oy kullanmasının etkisi büyüktür. Örneğin, 2020 yılının Haziran ayında BM İnsan Hakları Konseyi'nde yirmiden fazla Afrika ülkesinin "Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası" konusunda Çin'i desteklemesi¹³ ya da 2020 yılının Ekim ayında 39 BM ülkesinin Pekin yönetimini "insan haklarına, özellikle de Sincan ve Tibet'teki dini ve etnik azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı göstermeye" çağırarak mektubunda hiçbir Afrika ülkesinin imzasının bulunmaması¹⁴ Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin küresel sisteme yansımalarını göstermesi itibarıyla önem arz etmektedir. Anlaşılacağı üzere, Pekin yönetimi uluslararası

¹² Elif Sak, "Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Sahraaltı Afrika ekseninde Türkiye ve Çin Faaliyetlerinin Karşılaştırılması", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yalova, Haziran 2014, s. 55.

¹³ Tom Fowdy, "Support for national security law for HKSAR shows strength of China-Africa ties", *China Global Television Network*, <https://news.cgtn.com/news/2020-07-03/Support-for-national-security-law-shows-strength-of-China-Africa-ties-ROFQRp00Iw/index.html>, 03.07.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

¹⁴ "39 ülkeden Çin'e Uygur mektubu", *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/39-ulkeden-cine-uygur-mektubu-6069672/>, 06.10.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

ilişkiler sistemi içerisinde başat aktör/aktörlerden biri olma çabalarında Afrikalı devletlerin diplomatik desteğinden başarılı bir şekilde yararlanmaktadır.

Çin'in Afrika'daki nüfuzunu arttırarak kıtada en etkili aktörlerden biri konumuna ulaşmasında kıta ülkelerine yönelik yaklaşımı son derece dikkat çekici bir rol oynamıştır. Batılıların aksine, kıta ülkeleriyle ast-üst ilişkisi kurmaktan imtina eden ve Afrikalılara eşit birer aktör olarak davranıyor izlenimi veren Pekin yönetimi bu yöndeki çabalarının karşılığını fazlasıyla almaktadır. Bu kapsamda, Batılı devletler Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişki kurarken, dış yardım yaparken ya da yatırımda bulunurken gündeme getirdikleri demokrasi, iyi yönetim, insan hakları gibi birtakım önkoşulları masada bulundurmaktadır. Buna karşın Tayvan'ın tanınmaması dışında hiçbir koşul öne sürmeyen Çin yönetimi ise Afrikalı devletlerin iç işlerine karışmak olarak algılanan önkoşulları kıta devletlerinin egemenlik haklarına saldırılması şeklinde yorumlamaktadır.¹⁵ Örneğin Sudan'ın devrik lideri Ömer el-Beşir döneminde Pekin yönetiminin Hartum ile ticari ilişkiler içerisine girmesi Batılılar tarafından eleştiri konusu yapılırken, Çin bu eleştirilere "siyasetle ticaretin birbirinden ayrılması" gerektiği şeklindeki argümanı ile cevap vermekteydi.¹⁶ Ayrıca Darfur Krizi'nin gündemde olduğu bir dönemde, Pekin yönetimi BM'deki veto gücünü kullanarak Sudan'a yönelik bir askeri müdahaleyi de engellemiş ve Hartum'daki siyasi iktidarın bu krizi kendi dinamikleriyle çözmesi

¹⁵ Joshua Eisenman, "China's Africa Strategy", *Current History*, Cilt 105, Sayı 691, Mayıs 2006, s. 222-223.; "Africa Benefiting from partnership with China", *Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China: FOCAC Archive*, <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zxxx/t264759.htm>, 26.07.2006, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

¹⁶ Mürsel Bayram, "Çin'in Darfur Politikası", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2017, s. 238.

“

Hiç şüphesiz, barışçıl yükseliş stratejisi kapsamında ortaya atılan fikirlerin ve/veya yöntemlerin Pekin yönetiminin söz konusu dönüşümünde payı büyüktür.

”

gerektiğini ifade etmişti.¹⁷ Çin'in bu yaklaşımı kıtadaki birçok devlet adamı nezdinde teveccüh bulmakta, Batılılar tarafından ise Afrika'nın istikrarsızlaştırıldığı yönünde eleştirilerin yapılmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bilhassa son yirmi yılda gerçekleştirdiği atılımlarla Afrika'da oldukça nüfuz sahibi bir aktör haline dönüştüğü gözlenmektedir. Hiç şüphesiz, barışçıl yükseliş stratejisi kapsamında ortaya atılan fikirlerin ve/veya yöntemlerin Pekin yönetiminin söz konusu dönüşümünde payı büyüktür. Artan ticaret hacmi, kıtada sayıları biteviye artan Çinli işçilerin ve iş insanlarının varlığı, gerçekleştirilen milyarlarca dolar değerindeki yatırımlar, kıta ülkelerine sağlanan düşük faizli krediler ve ekonomik olarak zor durumda kalan Afrika ülkelerine verilen hibeler kıtadaki Çin varlığını daha da etkili kılmaktadır. Gelinek noktada, yazının başında sorulan soruların Afrika bağlamında özelleştirilerek yeniden gündeme getirilmesi elzem görünüyor: Çin'in Afrika'daki bir sonraki adımı ne olacak? Pekin yönetiminin kıtadaki varlığı Afrika ülkelerinin lehine mi aleyhine mi işliyor? Meseleye olumlu bir şekilde yaklaşanlara göre, Çin Afrika'da istihdamı arttırmakta, kıta ülkelerinin altyapısını geliştirmekte, ülkelerin ekonomik büyümesine destek olmakta, Batılıların uzak durduğu birçok sektöre yatırım yapmakta ve kriz zamanlarında kıta ülkeleriyle eşgüdüm halinde hareket etmektedir.¹⁸ Üstelik bütün bunları yaparken kıta ülkelerinin iç işlerine karışmayarak egemenlik haklarına saygılı davranmakta

¹⁷ Aysu Vural, “Yumuşak Güç Stratejisi Çerçevesinde Çin'in Afrika Politikası”, *Avrasya Etüdüleri*, Sayı 51, 2017, s. 140.

¹⁸ Larry Hanauer ve Lyle J. Morris, *Chinese Engagement in Africa: Drivers, Reactions and Implications for U.S. Policy*, Rand Corporation, Washington DC, 2014, s. 34-35, 45.

ve Covid-19 salgını esnasında görüldüğü üzere Afrika'yla iş birliğini geliştirmek için elindeki bütün imkanları seferber etmekten de geri durmamaktadır.¹⁹ Çin'in Afrika'daki varlığına olumsuz yaklaşan ve çoğu Batı'dan yükselen itirazlara göreyse Pekin yönetimi kıtada demokratik olmayan yönelimlere meşruiyet sağlamakta, kıta ülkelerinin doğal kaynaklarını sömürmekte, yerli üreticiyi zayıflatmakta, borçları arttırmakta, yolsuzluğa neden olmakta ve kötü ekonomik kararlardan sorumlu tutulmaktadır.²⁰ Afrikalı ülkelerin birçoğunun Çin'e karşı sürekli artan borçları ve Pekin yönetiminin kıtadaki ve dünyadaki faaliyetlerini eleştirmek için son dönemde sıkça kullanılan borç diplomasisi kavramı bu yöndeki iddiaları desteklemek için ileri sürülen temel argümanlardan biri konumundadır.²¹ Bilhassa sömürgecilik isnatlarını sert bir şekilde reddeden Çinli devlet adamları, Batılıların geçmişteki sömürgeci faaliyetlerine vurgu yaparak “mazisinde sömürgecilikten kaynaklanan acı tecrübeler bulunan bir ulusun -Çin'in- bir başka ülkeyi ya da bölgeyi sömüremeyeceğini” iddia etmektedirler.²² Nihai noktada, Çin'in Afrika'daki varlığına ilişkin yaklaşımlar ne yönde olursa olsun, kıta ülkeleri muhtelif nedenlerle Pekin yönetimiyle olan ekonomik

¹⁹ Nyawira Mwangi, “China’s aid to Africa in fighting COVID-19”, *Chinese Global Television Network*, <https://africa.cgtn.com/2020/06/18/chinas-aid-to-africa-in-fighting-covid-19/>, 18.06.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Tufan Aktaş, “Çin'den Afrika ülkelerinin borçlarının bir kısmını silme kararı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinden-afrika-ulkelerinin-borclarinin-bir-kismini-silme-karari-/1881409>, 18.06.2020, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

²⁰ Hanauer ve Morris, s. 64-67.

²¹ Söz konusu iddialara ilişkin tartışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Sam Parker ve Gabriel Chefitz, “Debtbook Diplomacy: China's strategic leveraging of its newfound economic influence and the consequences for US foreign policy”, *Belfer Center for Science and International Affairs*, <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/Debtbook%20Diplomacy%20PDF.pdf>, Mayıs 2018, ss. 1-64, Erişim Tarihi: 20.10.2020.; Nathanaël T.Niambi, “China in Africa: Debtbook Diplomacy?”, *Open Journal of Political Science*, Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2019, ss. 220-242.

²² Hasan Aydın, “Afrika'da Kamu Diplomasisi: Çin ve Türkiye Muhakemesi”, *Afrika Araştırmacıları Derneği*, <https://afam.org.tr/afrikada-kamu-diplomasisi-cin-ve-turkiye-muhakemesi/>, 28.09.2017, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

DSJOURNAL Çin'in Barışçıl Yükselişİ Dosyası / Kasım 2020
Çin'in Afrika'da Barışçıl Yükselişİ: Gerçeklik mi Ütopya mı?
Hasan Aydın

---

ve siyasi ilişkilerini derinleştirme yolunda bir irade ortaya koymakta, giderek daha fazla Çin'e yönelmektedirler.

Kapıdaki Kurt: Çin- AB İlişkisine Bir Bakış

Ertuğrul Gökçekuyu*

“

ABD'nin ticaret savaşları ile frenlemek istediği Çin, ABD'nin tetikleyebileceği ikinci bir soğuk savaşı doğurabilir.

”

Bu makalenin başlığı Ian Shapiro'nun bu yıl yayınlanan *Kapıdaki Kurt* kitabına bir atıftır.¹ Bu başlık metaforik açıdan bulunduğumuz karışık zamanı anlamsal olarak özetler. Shapiro Kapıdaki Kurt metaforu ile ABD'nin son kırk senedir kendi içinde bulunduğu sarsıcı ekonomik, politik aynı zamanda yoksulluk ve işsizlik gibi toplumsal sorunları kast eder. Shapiro'ya göre bu sorunsallara eşlik eden tehlikeli süreçlerden biri Amerika Birleşik Devleti (ABD) Başkanı Donald Trump'ın sürekli kullandığı 'göçmen işçi istilası', 'bizlerden çalınanlar', 'işsizlik' ve 'endüstriyel üretimin' (offshoring) Çin gibi Asya ülkelerine kayması gibi popülist diskurlardır. Bununla ilişkili fakat farklı bir diğer diskur ise Bernie Sanders'in 2016'da Hillary Clinton ile başkan adaylığı mücadelesinde kullandığı naratiftir. Sanders'a göre ABD nüfusunun sadece %1'i ülkenin %38'lik mal varlığına ve %95'lik gelirene sahiptir.² Shapiro her iki diskurun da birbiri ile bağlantılı olduğunu ve Amerikan vatandaşlarının özünde gelir dağılımındaki derin eşitsizliklerin ve inişe geçen hayat standartlarının büyük toplumsal güvensizlik yarattığını anlatır. Aslında bu durum küresel gücünü yitirmekte olan bir süper gücün çırpınış hikayesidir. ABD'nin içinde bulunduğu bu durum Batı Avrupa vatandaşını da yakından alakadar eder çünkü bu onun

* Doktora Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ertugrul.gokcekuyu@gmail.com

¹ Michael J Graetz and Ian Shapiro, *The Wolf at the Door: The Menace of Economic Insecurity and How to Fight It* (Harvard University Press, 2020).

² 'Https://Berniesanders.Com/Issues/Tax-Extreme-Wealth/', n.d.

da yakın geleceğine işaret edebilir. Zira Avrupa Birliği (AB) içinde de aynı sorunsallar baş göstermiş ve yerleşik olan sosyal liberal demokratik partiler son on beş sene gibi bir zaman içerisinde erimeye yüz tutmuştur. Belki hatırlayacağız, Merkel 2017 seçimlerinde Alternatif Für Deutschland (AFD) partisinin seçim barajını aşması ile büyük bir buhran yaşamış ve altı ay boyunca hükümeti kuramamıştı ve kurduğunda da ise büyük tavizler vermek mecburiyetinde kalmıştı. Merkel AFD'nin hızla oluşan başarısından dolayı yeni bir seçime gitmeye de cesaret edememişti. Peki Çin bu AB denkleminin neresindedir?

Çok Kutuplu Bir Dünya Düzeni

A.F.D. Organski'nin 1958'de yazdığı *World Politics* isimli kitabında Çin ile ilgili birtakım bilimsel öngörülerini kaleme almıştı.³ Burada Organski cesur ve zamanının ötesinde tespitlerde bulunur. Yazar kitabın ilk kısımlarında *kuvvet* kavramını bilimsel açıdan tanımlar. Kitabın son kısımlarında ise Çin'in yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısında büyük bir ekonomik güç haline geleceğini öngörür. Bugün bu öngörüler desteklenir durumda. Organski kuvvet kavramını tanımlarken askeri, ekonomik, politik, ideolojik birçok unsuru ele alır, fakat sonunda olayı *nüfus* bilimine indirger. Burada nüfusun bir güç olarak anlatımını ise şartlara bağlar. 'Eğer' Çin mevcut nüfusunu etkin ve verimli bir şekilde kullanmayı başarırsa Çin'in önüne geçilmez bir küresel güç olacağını öngörür.

³ A.F.K. Organski, *World Politics*, Borzoi Books in Political Science (Knopf, 1958).

Bu bağlamda Shapiro 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ile oluşan tek kutuplu dünyanın George Bush II döneminde Amerika'nın Irak'ı Birleşmiş Milletler'i arkasına almadan işgalini küresel bir itibar kaybı olarak tarihe işaretler.⁴ Yani ABD'nin jeopolitik anlamda itibarı 19 Mart 2003'de olabilecek en üst seviyede iken, bu tarihten itibaren ABD itibar kaybetmeye başlamış ve aynı zamanda da Orta Doğu'dan yavaş yavaş arkasında büyük bir boşluk bırakarak çekilmeye başlamıştır. Shapiro'ya göre ABD'nin küresel etkisinin azalması 2008'de Lehman Brothers'ın tetiklediği finans krizi ile de tescillenmiştir. Her ne kadar bu nüfuz kaybı peyderpey olsa da boşluk yeni aktörler tarafından hissedilmiş, bu mevcut boşluktan faydalanma ve kuvvet arayışı da başlamıştı. Sahada Trump'ın ABD'si, Rusya, Çin, Türkiye, AB, Fransa ve İngiltere gibi aktif oyuncular bulunmaktadır. Bugün AB'nin askeri gücünü ABD'ye havale etmiş olması bu mevcut realist şartlar altında çok da stratejik değildir. Her ne kadar bu boşluğun getirdiği güç savaşları ve sürtüşmeleri uzaktan 'proxy wars' Suriye, Azerbaycan, Kıbrıs, Libya (şimdilerde Karabağ) gibi zayıf ülkeler üzerinden yürütülüyorsa da AB'nin içinde bulunduğu durum askeri zafiyetini örtmüyor.

AB bugün halen küresel bağlamda etkisini koruyan ekonomik bir blok olmakla beraber, bu pozisyonunu muhafaza etmek için hem içte hem de dışta büyük bir çaba gösteriyor. Bir taraftan AB kendi iç pazarını açık tutmaya çalışırken, diğer taraftan da yeni dış pazar arayışını sürdürüyor. Eylül 2020'de AB, Çin hükümeti ile

⁴ Lecture 15: Demise of the Neoconservative Dream From Afghanistan to Iraq by Prof. Dr. Ian Shapiro:

<https://www.youtube.com/watch?v=LiyeOcdBYnM&list=PLh9mgdi4rNeyViG2ar68jkgEi4y6doNZy&index=15> (3.19 min. – 25 Ekim 2020)

yeni bir ticaret anlaşması imzalamıştır.⁵ AB'nin tarımsal gıda ihraç ettiği üçüncü büyük ticaret ortağı Çin'dir. AB bu anlaşma ile AB gıda markalarının Çin'de tescillenmesini sağlamış ve marka isimlerini Çin pazarında koruma altına almıştır. Böylece AB şirketleri gıda ürünlerini Çin pazarında bürokrasi ve röprodüksiyon sorunları yaşamadan daha rahat bir şekilde pazarlama imkânı bulacaklardır. Bu anlaşma AB'nin önemle üzerinde durduğu insan 'hakları eleştirileri' argümanı dahi engellenememiştir. Hatta öyle ki Çin uzun zamandır mücadele ettiği askeri teknolojileri AB'den satın alma hususunda başarılar elde etmektedir.

Liberal ve Realist Menfaatler

Birçok yerde de ifade edildiği gibi Avrupa'nın köklü sosyal demokratik kurumları el değiştirmektedir. Sosyal liberal değerlerin dejenere olduğunu, Hong Kong ve Uygur azınlıklar üzerinde yaşanan baskıları eleştirememesi basiretsizliğinde, yorumsal manada okumak doğru olacaktır. Bu dejenerasyonun sebebini Merkantilist argümanlarda realist bir bakış açısı ile okumak ve AB'nin şu an itibari ile Çin'in en büyük ticaret ortağı olduğunun da altını çizmek gerekecektir. Bu açıdan AB'nin suskunluğunu Çin'in yükselen bir yıldız olduğunda ve bu ilgisini bu denklemde mutlak menfaat argümanlarında aramak daha gerçekçi olacaktır. Tabi bütün bunlar AB'nin Çin'den çekinmediği manasına gelmemeli, zira ideolojik olarak hala ters düşen ikili arasında AB daha sıkı ilişkiler isterken, Çin tarafında bu istem karşılıksız kalmaktadır.

⁵ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1602, (25 Ekim 2020)

“

'Birliğin' geleceği için Çin ile ilişkilerine öncelik verecektir. Buna karşılık küresel etkisini kaybetmekte olan ABD havayı ısındırmak isteyecektir.

”

Her ne kadar ABD küresel itibarını kaybetmiş olsa da hala yok edici askeri bir güce sahiptir ve AB'nin de askeri kanadını temsil etmektedir. ABD'nin ticaret savaşları ile frenlemek istediği Çin, ABD'nin tetikleyebileceği ikinci bir soğuk savaş doğurabilir. İşte bu noktada AB ülkeleri ve ABD hem yöntem hem de metot olarak birbirlerine tamamen zıt düşmektedirler. AB'nin bu sıcak ilişkiler oluşturma tercihi aslında azalan fakat statüsünü koruyabilmiş liberal elitleri tarafından kurumlar üzerinden istense de genel manada korku ve tehdidin hakim olduğu popülist kanadın kuvvet zafiyetinden kaynaklanıyor. Zira bugün Çin eskiye nazaran askeri, ekonomik ve ideolojik diyetini bölgede yayma ajandasını gizlemiyor (Şangay Konsensüsü). Çin düne göre bugün yaşam standartlarını hızla yükseltmekte olan komünist kapitalist karışımı modern bir ekonomi modelini dünyaya sunuyor.

Modernizasyon teorisinin öngörülerinden olan *orta sınıf* Çin'de bir demokratikleşme sürecini beraberinde getirir mi sorusuna cevap vermek aslında o kadar kolay değil. Fakat Sovyetler Birliği'nin aksine Çin ekonomisi oldukça dinamik ve çeşitlilik sergiliyor iken AB gibi pazar arayan etkin aktörler demokratikleşme sürecini alevlendirmek için ellerinden gelen yumuşak gücü kullanacaklardır. Elbette ABD için böyle bir tutum oldukça naif ve *kapıdaki kurdu* yanlış tanımlamak şeklinde olacaktır. ABD için Çin sadece büyük bir ticaret tehdidi değil, aynı zamanda küresel etkisini her fırsatta artırma çabasında olan bir aktördür. Her şeye rağmen AB de Çin'in bu küresel gizli ajandası hususunda ciddi şüphe içerisindedir. Özellikle İtalya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya ve Slovenya gibi Avrupa ülkeleri Çin'in samimi politikalar kurduğunu düşünse de Almanya, Fransa, İngiltere de daha realist bir tutum hakimdir.

Değerlendirme

AB kendi üye ülkeleri arasında çeşitli fakat oldukça kritik fay hatları ile karşı karşıya kalmış bir durumdadır. Her ne kadar ABD de yaşanan gelir eşitsizlikleri ve sosyal yansımalar (Black Lives Matter, Medicare vs) Avrupa'nın eskimekte olan *sosyal devlet* refleksi ile telafi edilse de popülist akımların oluşmasında eşit olmayan gelir dağılımı ve buna bağlı olarak da göze batan göçmenler sorunu Birliğin geleceğini tehdit etmektedir. Bu bağlamda Emmanuel Macron'un son çıkışları çok da sürpriz çıkışlar değildir. Birde bu sorunlara Avrupa tarihsel hafızasından kalma prestij ve güç rekabetlerini de eklersek 'Birliğin' geleceği daha da sıkıntılı görünüyor. Hatırlayacak olursak İngiltere ve Fransa arasındaki 100 yıl savaşları kimin daha prestijli ve güçlü olduğu ile alakalı idi ve bugün de aslında BREXIT'in altında yatan sebeplerin temelinde yer alır.

COVID-19 krizi ile beraber İtalya'da da AB'den ayrılma eylemleri ve tartışmalarının başladığını görebiliyoruz. AB bu olumsuz yönde gelişen iklim şartlarını geri çevirmek için yeni pazar ve yeni ortaklara yönelmek mecburiyetinde kalacaktır. 'Birliğin' geleceği için Çin ile ilişkilerine öncelik verecektir. Buna karşılık küresel etkisini kaybetmekte olan ABD havayı ısındırmak isteyecektir. Bu bağlamda AB ticaret yollarını açık tutmak adına Türkiye'nin jeopolitik rolünü önemseyecektir. İşte bu noktada Türkiye oluşacak bu kalkınma denkleminde mutlaka ekonomik bir güç olmalıdır.

Batı Balkanlarda Çin-AB Rekabeti

Gamze Ayan Çakmak*

“

Çin'in Güneydoğu Avrupa'ya ekonomik genişlemesinin en önemli adımı, Akdeniz'in ikinci büyük limanı haline getirdiği Yunanistan'ın Pire limanını satın alması olmuştur.

”

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı'nın zaferini ilan etmesi, uluslararası ilişkilerin her alanında kendisini birinci derecede önemli gören Avrupa Birliği ve ABD'nin etkinliğinin de artmasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın iki kutuplu sistemi içerisinde Batı'nın gözden kaçırdığı en önemli aktör “Çin” olmuştur.

Özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması ile birlikte Çin neo-liberal ekonomik sisteme entegre olmuş ve iktisadi olarak büyümesi daha çok ivme kazanmıştır. 2008 yılında ise ABD ve Avrupa ülkelerini derinden sarsan küresel ekonomik krizin yansımaları, diğer ülkelere kıyasla Çin'i çok fazla etkilememiştir. Çin'in ekonomik büyümesi, küresel ekonomideki olumsuz tabloya rağmen devam etmiştir. Çin'in uluslararası sistemdeki bu sessiz ve derinden adımları “barışçıl büyüme”¹

*Doktora Öğrencisi, Belgrad Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gamzeayan88@gmail.com

¹ “Barışçıl yükseliş” doktrini 2000'li yıllarda dönemin devlet başkanı Hu Jintao'nun yakın çalışma arkadaşı olan Zheng Bijian tarafından Batı kaynaklı “Çin tehdidi” söylemlerine karşı geliştirilmiştir. Çin'in diğer ülkelere karşı teritoryal yayılcılık ve meydan okuma gibi bir niyetinin olmadığı, bu stratejinin Çin için bir kalkınma ve karşılıklı faydaya dayalı bir işbirliği yolu olduğu savunulur. Bu konuda daha kapsamlı incelemeler ve tartışmalar için bkz: Aybala Lale, “Gerçekten Barışçıl Yükseliş mi?”, Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), <https://www.dsjournal.org/post/gerçekten-barışçıl-yükseliş-mi>, (Erişim Tarihi:15.09.2020), İrfanoğlu Eren, “Çin'in Yükselişi Bağlamında Bir Batı Eleştirisi”, Diplomasi ve Strateji Dergisi (DSJOURNAL), <https://www.dsjournal.org/post/çin-in-yükselişi-bağlamında-bir-batı-eleştirisi>, (Erişim Tarihi:16.09.2020).

tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Barışçıl büyüme tezine göre Çin, diğer devletler için bir tehdit yaratmadan sistem içerisindeki büyümesini sürdürmeyi amaçlamaktadır.

2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından ilan edilen, tarihi İpek Yolu üzerindeki uluslararası ticaret yollarını modern bir versiyonda birbirine bağlamayı amaçlayan 900 milyar dolarlık küresel bir proje olan “Tek Kuşak, Tek Yol” girişimi de, Çin'in dış politikasının temel perspektifini ortaya koymaktadır. Bu girişim sayesinde Çin, çok taraflılığı ve işbirliğini temel alan bir ekonomik modeli yürütmeyi hedeflemektedir. Çin'in nihai olarak amaçladığı durum; altyapı yatırımları, ulaştırma ve enerji projeleri gibi uygulamalarla diğer devletlerin ekonomik gelişmişliğine yardımcı olmaktır. Başta Afrika kıtasındaki ülkelerde olmak üzere Batı Balkanlar ve Güneydoğu Asya gibi coğrafyalarda “Kuşak ve Yol Girişimi” ile Çin, uyguladığı ekonomik modelinin kendisine sağladığı refah ortamını diğer ülkelere de sağlamayı hedeflemektedir. Fakat Çin'in barışçıl yükselişi tezi, Batı tarafından Çin'in ekonomik ve siyasi çıkarlarının üstünü örtmek amaçlı ortaya atılan bir tez olarak değerlendirilmekte ve Çin küresel bir tehdit olarak görülmektedir. Bu yazıda Batı'nın Çin'i önemli bir rakip ve kendisi için bir tehdit olarak gördüğü Batı Balkanlar'da Çin'in etkisi ve bu etkinin Batı'yı neden rahatsız ettiği konuları üzerinde durulacaktır.

2013 yılında, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Kuşak Yol Projesini açıklaması ile birlikte Çin, Batı Balkanlar'da nispeten yeni ama önemli bir aktör olarak ortaya çıktı. Çin'in Güneydoğu

Avrupa'ya ekonomik genişlemesinin en önemli adımı, Akdeniz'in ikinci büyük limanı haline getirdiği Yunanistan'ın Pire limanını satın alması olmuştur. Nisan 2016 tarihinde Çinli Cosco şirketi, Pire Limanı'nın %67 hissesine ve ruhsat haklarına sahip olmuştur.² Bu, Batı Balkanlar'ı Çin'in bakış açısından yatırım için kilit bir stratejik bölge haline getirmiştir. Böylelikle Çin, Pire Limanı'ndan gelen malları Batı Balkanlar üzerinden yarım milyar tüketicieye ulaştırmak üzere Avrupa Birliği'nin ortak pazarına taşımaktadır. Buna ek olarak, Çin'in bölgedeki bir diğer önemli çıkarı da Batı Balkanlar'daki yatırımların, nihayetinde AB üyesi olması beklenen ülkelerde, ekonomik dayanaklar elde etmenin bir yolu olmasıdır.

Kuşak Yol Projesi ile Çin'in bölgede giderek artan nüfuzu, AB'ye göre Batı Balkan ülkelerinin entegrasyon sürecini olumsuz etkilediği gerekçesiyle endişe yaratmaktadır. Halbuki bölge ülkelerinin Çin ile ticaretteki payı halen çok düşüktür. Örneğin 2018 yılında Çin'in Batı Balkan ülkeleriyle ticaret hacmi yalnızca 4,5 milyar dolardır ve bu rakam toplam bölgesel ticaretin yalnızca yüzde 5,5'ini oluşturmakta olup, ticaretin neredeyse yarısı Çin'in bölgedeki stratejik ortağı Sırbistan'la gerçekleşmiştir. (2,2 milyar dolar).³

Bu ekonomik verilere göre Çin'in halen AB ülkeleri için ticaret hacmi bakımından rakip olamadığını söylemek mümkündür. Ancak en son 16 Eylül 2020 tarihli bir konuşmasında Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Layen; "Batı Balkanlar İpek

² <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201604081022043640-yunanistan-pire-limani-cin/>, (Erişim Tarihi:23.09.2020).

³ <https://comtrade.un.org/> (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

“

“Borç tuzağı diplomasisi” Çin tarafından geliştirmekte olan geliştirmekte olan ekonomilere sahip ülkeleri gerçekçi bir şekilde geri ödemeyi asla başaramayacakları büyük altyapı projeleri için kredi almaya mecbur bırakması olarak tanımlanan ve daha çok Batı tarafından Çin'e yönetilen eleştirel argümanlar bütünüdür.

”

Yolu üzerinde bir durak değil, Avrupa'nın bir parçasıdır.”⁴ diyerek Çin ile ilgili endişelerini açıkça belirtmiştir. Peki ticari olarak halen AB ülkeleriyle yarışamayan Çin'in bölgedeki varlığı neden AB'yi bu kadar endişelendirmektedir?

AB temel olarak Batı Balkanlar'da Çin'in varlığının bölgenin entegrasyonunu olumsuz etkilediği gerekçesiyle Çin'i üç bakımdan suçlamaktadır. Bunlar; ülkeleri borca hapsederek kendine bağımlı hale getirmek (sözde "borç tuzağı diplomasisi"), AB'ye uyum çerçevesinde sağlanması gereken çevre standartlarını (katı atık yönetimi, temiz su, atık su ve hava kalitesi ile ilgili standartlar) düşürmek ve bölgenin en önemli sorunlarından birisi olan yolsuzluğun sürmesine neden olmak.

AB'ye göre Çin'in bölgede etkisini artırmasının en önemli aracı “borç tuzağı diplomasisi”dir. “Borç tuzağı diplomasisi” Çin tarafından geliştirmekte olan geliştirmekte olan ekonomilere sahip ülkeleri gerçekçi bir şekilde geri ödemeyi asla başaramayacakları büyük altyapı projeleri için kredi almaya mecbur bırakması olarak tanımlanan ve daha çok Batı tarafından Çin'e yönetilen eleştirel argümanlar bütünüdür.⁵ Bunun bir sonucu olarak, bu ülkeler ekonomik olarak Çin'e bağımlı hale gelirler ve bu da onları Çin'in siyasi etkisine karşı savunmasız hale getirir. Halbuki Çin'in borç verdiği ülkelerin çoğu Batı ülkelerine halihazırda borçlu durumdadır. Ayrıca Batı Balkanlar açısından bakıldığında bölge

⁴<https://www.telegraf.rs/vesti/svet/3238007-ursula-fon-der-lajen-zapadni-balkan-jedeo-evrope-a-ne-stanica-na-putu-svile> , (Erişim Tarihi: 16.09.2020)

⁵<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-08-25-debunking-myth-debt-trap-diplomacy-jones-hameiri.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.09.2020)

ülkeleri gerçekten altyapı yatırımlarına ihtiyaç duymaktadır ve Çin bu ihtiyacı hızlı ve ucuz bir şekilde karşılamaktadır.

Batı Balkanlar'daki en göze çarpan borç tuzağı diplomasisi örneği olarak, Çin'in Karadağ'daki otoyol projesi gösterilmektedir. Bu otoyol, Karadağ'ın liman kenti Bar'ı, Sırbistan'ın başkenti ve Batı Balkanlar'ın en büyük şehri olan Belgrad'a bağlamak için tasarlanmıştır. Bu projenin üç aşamasından ilki, Karadağ'a yaklaşık 1,3 milyar euroya mal olmuştur, bu da Karadağ'ın 2018 GSYİH'sinin dörtte birine eşittir⁶. Karadağ'ın Çin İhracat-İthalat Bankası'ndan aldığı kredi, ülkenin GSYİH / borç oranının yüzde 80'in üzerine çıkmasına neden olmuştur.⁷ Bu artış, Karadağ'ın borç sorununun "çok büyük" olmasına ve Karadağ'ın borç sıkıntısı ve kredi temerrüdüne çok duyarlı hale gelmesine yol açmıştır.⁸ Çin'in Karadağ ile ilgili niyetinden bağımsız olarak AB, hem Çin tarafından birçok konuda etki altına alınabilecek hem de borç durumu giderek kötüleşebilecek yeni bir üye devleti benimsemekte tereddüt etmektedir.

AB'nin suçlamalarından ikincisi, Çin'in bölge ülkelerinin çevre standartlarını düşürmesi ile alakalıdır. AB entegrasyonunun bir parçası olarak Batı Balkan ülkeleri, çevre politikalarını ve kirlilik standartlarını AB ülkeleri ile uyumlu hale getirmek için tasarlanan

⁶ <https://www.ft.com/content/d3d56d20-5a8d-11e9-9dde-7aedca0a081a> , (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

⁷ <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/05/21/pr18187-montenegro-imf-executive-board-concludes-2018-article-iv-consultation> (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

⁸ John Hurley, Scott Morris, and Gailyn Portelance, "Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective", (<http://www.iberchina.org/files/2018/debt-implications-belt-and-road-initiative.pdf>).

Enerji Topluluğu Anlaşması'na (ECT) katılmıştır.⁹ Anlaşma genel olarak fosil yakıtların kullanımının azaltılması ile ilgilidir. Bu anlaşmaya göre iklim açısından en yeni ve en gelişmiş kömür santralleri bile kurulamayacak ve mevcut santrallerin de önümüzdeki yıllarda aşamalı olarak kaldırılması gerekecektir. AB'nin 2030 yılına kadar Avrupa'nın yarısının yenilenebilir enerjilerle güçlendirilmesi için bir plan hazırladıkları gerçeği göz önüne alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu konuyla ilgili bölgedeki en önemli tartışma Çin'in Bosna Hersek Tuzla'daki bir kömür santrali yatırımında yaşanmıştır. Bosnalı liderler, bu yatırımı eski santralin yerini alacağı ve daha az kirliliğe neden olacağı için desteklemesine rağmen; AB perspektifinden bakıldığında bu yatırım Bosna'nın AB hedefine zarar vermektedir. Bosna hükümetinin bu kömür santralinin maliyetinin çoğunu ödeyeceği kredinin onaylanması üzerine, AB Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakereleri Komiseri Johannes Hahn Bosna'nın uluslararası anlaşmalara ve AB kurallarına bağlılığı hakkında ciddi endişeleri olduğunu belirtmiş ve bu konunun AB katılım sürecinin aşamalarından biri olan katılım müzakerelerinde kesinlikle daha yakından inceleneceğini" ifade etmiştir.¹⁰

Buna ek olarak, Enerji Topluluğu Sekreterliği, bu anlaşmanın ECT'nin devlet yardımı ile ilgili hükümlerini ihlal ettiği

⁹Anlaşma metni için bkz: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A127074>

¹⁰ <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-eu-energy/eu-official-criticizes-bosnias-backing-of-chinese-power-loan-idUSKBN1QU1JD> , (Erişim Tarihi: 17.09.2020).

suçlamasıyla da Bosna hükümetini sorgulamıştır.¹¹ Çin, bazı Batı Balkan ülkelerinin AB'ye olan çevresel taahhütlerini yerine getirmek istememelerinden doğrudan sorumlu tutulamazken, Kuşak Yol Projesi kısa vadede alternatif bir kalkınma yolunu tercih eden siyasi liderlere fırsatlar sunarak bölgede AB'ye gizliden gizliye meydan okumaktadır.

Avrupa'nın Çin ile ilgili suçlamalarından sonuncusu ise bazı Çin şirketlerinin adının bölgede yolsuzluk iddialarına karışması ile ilgilidir. Yolsuzlukla mücadele reformu, Batı Balkanların AB'ye katılımı için temel gereklilikler arasındadır. Batı Balkanlarda yolsuzlukla mücadele için Avrupa Parlamentosu tarafından yayınlanan bir raporda yolsuzluğun Batı Balkanlar'da AB hedeflerinin önündeki en büyük engellerden biri olduğu belirtilmiştir. Rapora göre yolsuzluk demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı gibi AB'nin temel değerlerine tehdit oluşturmakta ve ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir.¹²

Çin ile ilgili yolsuzluk suçlamalarından en önemlisi Kuşak Yol Projesi sözleşmelerinde ihale süreçlerini şeffaf bir şekilde yürütememesi ile ilgilidir. Bunun en önemli örneği, Çin devletine ait bir firma olan Sinohydro'nun Kuzey Makedonya'da iki otoyol inşa etmek için imzaladığı sözleşmedir. 2015'teki büyük telefon dinleme skandalında,¹³ Kuzey Makedonya'nın eski Başbakanı

¹¹ <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2019/03/26.html>, (Erişim Tarihi: 17.09.2020).

¹²Rapor için bkz:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599417/EPRS_BRI\(2017\)599417_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599417/EPRS_BRI(2017)599417_EN.pdf).

¹³ <https://www.nytimes.com/2015/06/22/world/europe/macedonia-government-is-blamed-for-wiretapping-scandal.html>, (Erişim Tarihi:17.09.2020).

Nikola Gruevski ve Ulaştırma Bakanı Mile Janakieski'nin, Sinohydro'nun yaklaşık 25 milyon Euro rüşvet vermeye istekli olması nedeniyle ihaleyi Sinohydro'ya vereceği ortaya çıkmıştı.¹⁴ Sinohydro şirketi daha önce de hem Dünya Bankası hem de Afrika Kalkınma Bankası¹⁵ tarafından kamusal yolsuzlukla bağlantılı olduğu gerekçesiyle kara listeye alınmıştır. Bu vaka, AB perspektifinden bakıldığında Kuşak Yol Projesi'nin Batı Balkanlar'daki yaygın yolsuzluğu daha da teşvik ettiği şeklinde okunmakta ve bölgenin AB üyeliği geleceğinin gerçekleştirilmesi için ciddi reformların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Bu suçlamaların yanı sıra AB'yi Çin ile ilgili endişelendiren bir diğer konu da Çin'in Batı Balkanlar'daki nüfuzunu artırmak için “yumuşak güç” araçlarını etkin bir şekilde kullanmaya başlamış olmasıdır. Batı Balkan hükümetleri, ekonomik kalkınma ve altyapı geliştirme yatırımları için güvenilir bir ortak olarak görülen Pekin'e başvurmaya devam etmektedir. Çünkü Çin projeleri, siyasi döngülerle kolayca uyumlu hale getirilebilmekte ve şeffaf ve pazar odaklı satın alma kararları yerine yukarıdan aşağıya alınan hızlı kararlarla bölgedeki karar vericilerin patronaj ağlarını beslemelerine ve kısa vadeli seçim avantajlarını artırmalarına olanak tanımaktadır.

Çin'in bölgede artan ekonomik ve siyasi nüfuzu aynı zamanda bölge halkının algısını da Çin lehine şekillendirmektedir.¹⁶ Dost ülkelerden oluşan bir topluluk oluşturmak amacıyla Pekin, alt

¹⁴ <https://balkaninsight.com/2015/03/26/tapes-macedonian-pm-entangled-in-large-scale-corruption/>, (Erişim Tarihi:17.09.2020)

¹⁵ <https://www.herald.co.zw/afdb-blacklists-sinohydro/>, (Erişim Tarihi:17.09.2020).

¹⁶ <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/06/China-Image-in-CEE-2018.pdf>, (Erişim Tarihi:19.09.2020).

“

Çin'in bölgedeki nüfuzunun temel itici gücü, kendi kalkınma modelinin sermayesini bir “ekonomik mucize yaratan” olarak kullanması, beklentileri artırması ve Batı Balkanlar'a zenginlik getirme kabiliyetini başarıyla romantize edebilmesidir.

”

yapı yatırımlarının yanı sıra bölgenin her başkentinde bulunan Konfüçyüs Enstitülerinden, ticaret odalarına ve kültür merkezlerine kadar kültürel diplomasiye büyük yatırımlar yapmaktadır.

Çin'in bölgedeki nüfuzunun temel itici gücü, kendi kalkınma modelinin sermayesini bir “ekonomik mucize yaratan” olarak kullanması, beklentileri artırması ve Batı Balkanlar'a zenginlik getirme kabiliyetini başarıyla romantize edebilmesidir. Bu durum, AB'yi kendilerinden daha zayıf kurumlara sahip devletler olarak gördükleri Batı Balkan ülkelerinin Çin'in etkisine kolay girebilecekleri ve böylelikle Çin'in bölgede Batı'nın ve AB'nin "sistemik rakibi"¹⁷ olabileceğinden dolayı korkutmaktadır.

Çin'in Batı Balkanlar'daki artan varlığı bir kaçınılmazlık değil, daha çok AB'nin kendisinin yarattığı iktidar boşluğunun doğrudan sonucudur. Son yıllarda, AB'nin genişlemesine karşı pek çok eleştiri getirilmiştir.¹⁸ Hatta 2007 yılında AB'ye üye olan Bulgaristan ve Romanya'nın henüz üyelik için hazır olmadıkları, yolsuzluk ve organize suç sorunlarıyla boğuştuıkları gibi eleştiriler de pek çok Avrupalı lider ve vatandaş tarafından dile getirilmiştir. Bu eleştiriler 2008 Eurozone krizinin Batı Balkanlar ekonomileri üzerindeki sert etkileri nedeniyle daha da artmıştır. Ancak bu durum Batı Balkanlar'ın entegrasyonunun AB'nin temel çıkarları ve değerleri açısından çok önemli olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Almanya Şansölyesi Angela Merkel 2019

¹⁷ <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>, (Erişim Tarihi:19.09.2020).

¹⁸ Örneğin Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un Batı Balkanlar genişlemesiyle ilgili eleştirisi için bkz: <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-pours-cold-water-balkans-eu-membership-enlargement/>,(Erişim Tarihi:19.09.2020).

yılındaki bir konuşmasında "Batı Balkanlar'daki devletlerle birlikte gerçek anlamda birleşik bir Avrupa olacağız" demiştir.¹⁹

Birkaç yıl içinde Çin'in Batı Balkanlar'daki ekonomik ve siyasi nüfuzu, Çin'i bölgedeki görece önemli olmayan bir konumdan, en önemli yabancı güçlerden biri haline dönüştürmüştür. Bu durumun yakın zamanda değişeceğine dair de hiçbir gösterge bulunmamaktadır. Şu anda büyük bir yol ayrımında bulunan AB, "Batı Balkanlar'ın kendi etki alanı içinde kalmasını sağlamak için gerekli önlemleri alacak mıdır yoksa Çin'in bölgeyi şekillendirmesine izin mi verecektir?" bekleyip, göreceğiz.

¹⁹ <https://www.politico.eu/article/german-chancellor-angela-merkel-truly-united-europe-includes-western-balkans/>, (Erişim Tarihi:21.09.2020).

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

ISBN:978-625-00-0053-3

KASIM 2020